

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Географічний факультет
Кафедра географії України та регіоналістики**

**«СОЦІАЛЬНО – ПРОСТОРОВІ ЗВ'ЯЗКИ В СИСТЕМІ
РОЗСЕЛЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

**Випускна кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6-го курсу, 612 групи
Станковська Юлія Едуардівна

Керівник:

кандидат географічних наук, доцент
Заблотовська Н.В.

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Косташук І.І.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Юлія Станковська

*Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 10 - природничих наук, спеціальності 106 - географія, ОПП «Регіональний розвиток і просторове планування» кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. м. Чернівці
Україна. 2023.*

«СОЦІАЛЬНО – ПРОСТОРОВІ ЗВ'ЯЗКИ В СИСТЕМІ РОЗСЕЛЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Анотація. Розглянуто формування та функціонування територіальних громад згідно із методичними рекомендаціями, визначено недоліки у організації забезпечення соціальними потребами населення територіальних громад.

Проаналізовано історичні, демографічні, фізико - географічні чинники впливу на формування сучасної системи розселення.

Досліджено транспортну доступність територіальних громад Чернівецької області та визначено шляхи подолання.

Ключові слова. Адміністративно - територіальний устрій, системи розселення, територіальна доступність, методичні рекомендації, децентралізація, реформа.

Yuliia Stankovska

*Applicant for the second (master's) level of higher education in the field of knowledge
10 - natural sciences, specialty 106 - geography, EPP "Regional Development and
Spatial Planning" of the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies
of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi
Ukraine. 2023.*

"SOCIAL AND SPATIAL RELATIONS IN THE SETTLEMENT SYSTEM OF THE CHERNIVTSI REGION"

Abstract. The article considers the formation and functioning of territorial communities in accordance with the methodological recommendations, identifies the shortcomings in the organization of providing social needs of the population of territorial communities.

The historical, demographic, physical and geographical factors influencing the formation of the modern settlement system are analyzed.

The transport accessibility of the territorial communities of Chernivtsi region is investigated and ways to overcome it are determined.

Keywords. administrative and territorial structure, settlement systems, territorial accessibility, methodological recommendations, decentralization, reform.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Застосування ідей, результатів та текстів наукових досліджень інших авторів з
відповідними посиланнями

_____ Ю.Е.Станковська
підпис

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО - ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ .	9
1.1. Регіональні системи розселення, як об'єкт суспільно – географічних досліджень.....	9
1.2. Структура регіональної системи розселення	12
1.3. Поняттєво - термінологічний апарат трансформації системи розселення.....	20
1.4. Методика та методи проведення досліджень систем розселення.....	25
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	30
2.1. Історико – географічні особливості формування та розвитку системи розселення Чернівецької області	30
2.2. Природне середовище як визначний чинник формування системи розселення. Коротка фізико – географічна характеристика Чернівецької області.....	35
2.3. Демографічна ситуація	39
Висновки до другого розділу.....	41
РОЗДІЛ 3. РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО - ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В РОЗРІЗІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	43
3.1. Реформа адміністративно територіального устрою	43
3.2. Проблеми сучасного адміністративно - територіального устрою та шляхи їх подолання	45

3.3. Методичні рекомендації територіальної доступності для закладів обслуговування.....	46
3.4. Транспортна доступність територіальних громадах Чернівецької області.....	49
Висновок до третього розділу	64
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми - Системи розселення є досить інертними утвореннями, які не завжди встигають еволюціонувати за динамікою економічних, соціальних, демографічних процесів. Досліджуючи питання систем розселення науковці більш детально можуть визначити особливості соціальної та просторової поведінки, окреслити соціальні та фізіологічні потреби що виникають в процесі життєдіяльності населення в межах конкретного регіону, а також в розрізі його адміністративно територіальних одиниць. За допомогою систем розселення ми безпосередньо можемо прослідкувати за станами в котрих вона перебуває та як вони впливають на соціально – просторові та економічні зв'язки - наочно розглянути, як населені пункти відображають ієрархічні функції що виконують.

Простежуючи соціально – просторові зв'язки та їх відмінності до прикладу територіальні відміни, повторюваність, тривалість, мету, поведінку та характер переміщень населення можна визначити індивідуальну поведінку населення регіону, простежити можливу модифікацію комплексу соціально – функціональних установ, встановити тенденції змін на локальному рівні регіональної системи розселення.

Наразі розвиток регіональних систем розселення України характеризується рядом проблем. Прагнення України до переходу на європейські принципи просторового розвитку, процеси децентралізації що розпочався в 2014 році, і наразі відбувається в Україні, актуалізують питання удосконалення просторової організації регіонів, важливою складовою якої виступає система розселення. У зв'язку з цим набувають важливості дослідження, присвячені детальному аналізу існуючих систем розселення, виділенню їх специфічних рис, розробці та впровадженню науково - обґрунтованих заходів регіональної політики як основи подальшого удосконалення просторової організації регіонів.

Об'єкт роботи - система розселення регіону.

Предмет роботи – просторово-часові особливості формування та розвитку системи розселення Чернівецької області.

Метою роботи - встановлення просторово-часових особливостей системи розселення Чернівецької області, виявлення проблем та перспектив її розвитку.

Виходячи із поставленої мети нами були сформовані такі **завдання**:

1. Схарактеризувати теоретико – методологічні засади проведення суспільно – географічних досліджень систем розселення регіону.
2. Розглянути понятійно термінологічний апарат трансформації систем розселення.
3. Простежити історико – географічні передумову формування сучасної системи розселення.
4. Розглянути питання реформи адміністративно – територіального устрою.
5. Визначити основні проблеми та шляхи подолання сучасного адміністративно - територіального устрою.
6. Окреслити основні методичні рекомендації щодо територіальної доступності закладів обслуговування населення.
7. Розрахувати територіальну доступність для громад Чернівецької області відповідно до методичних рекомендацій.

Методологічною основою під час проведення дослідження системи розселення виступали застосування об'єднаних груп методів.

Застосовували окрім класичних методів загально - та конкретно - наукових застосовувались також і спеціально наукові методи: філософський, дедукції та індукції, прагматичний, порівняльний, ГІС - моделювання, картографічний, аналітичний.

Фактичною основою дослідження виступали головний закон ВРМ «Про утворення та ліквідацію районів», «Методичні рекомендації щодо критеріїв територіальної доступності ЦНАП», численні законодавчі акти «Про внесення

змін про вдосконалення надання медичної допомоги», «Про питання створення госпітальних округів», «Про затвердження положення про освітні округи».

Окрім цього використовувались статистичні збірники населення, інтерактивні інформаційні портали такі як «Мапа Дія Центрів» та «Open Route Service»

Практичне застосування. Результати отримані у даній роботі можуть слугувати, як приклад застосування теоретичних рекомендації на практиці для подальших досліджень у розрізі повністю всіх територіальних громад не тільки Чернівецької області, а й інших областей України. Також отримані результати в даній роботі можуть використовуватися під час удосконалення в загальному реформи адміністративно - територіального устрою її адміністративно територіальних одиниць та при внесенні правок до розташування першочергових закладів обслуговування.

Обсяг та структура роботи. Виконана дипломна робота складається із вступу, трьох (3) розділів, висновків, списку використаних джерел (75 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінок, з них основного змісту 65 ст.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО - ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

1.1. Регіональні системи розселення, як об'єкт суспільно – географічних досліджень

Розселення як об'єкт суспільно – географічних досліджень уособлюється, як багатогранне та особливо складне явище котре досліджують не тільки демографи та географи, а й економісти, соціологи та філософи. В наукових джерелах зустрічається чимало трактувань цього терміну. Часто термін «розселення» трактують у двох значеннях. [14] В першому випадку розселення розглядають як процес переміщення та освоєння нових територій населенням. В другому випадку розселення населення розглядають вже, як результат процесу розселення, котрий завжди перебуває на етапі майбутніх змін.

Згідно із географічним словником розселення населення становити собою процес розподілу та перерозподілу населення по певній території, в наслідок чого утворюється мережа поселень. [6]

В напрямку досліджень систем розселення є наукові напрацювання в таких дослідників як: Джаман В., Круль В., Яворська В., Голіков А., Кравченко О., Джаман М., Сологуба Ю., Заставецька Л. та інші.

Так Круль В.П. розглядає розселення з двох сторін: перший як динамічний підхід, що характеризується, як важкий суспільно - територіальний процес, що перебуває в постійному розвитку, та як структурний підхід сукупних взаємних зав'язків між містом та селом. [36]

Доценко А.І. розглядає систему розселення, як складний соціально – економічний процес територіальної організації та мережі поселень. [19] Мандал Р.Б. розглядає розселення як топографічне групування відносно автомобільних доріг та будинків. [41]

Ковальов С.А. подібно Доценку А.І. розглядає розселення, як групування населення відповідно до природних зон та промислових районів, або інших типів

функціональних поселень котрі спонукають розвиток населених пунктів, що розташовуються поблизу автошляхів. А за наявності потужних зав'язків між обслуговуванням, адміністративними, виробничими, інформаційними та трудовими ресурсами котрі об'єднують групу населених пунктів що розташовуються неподалік одне від одного то буде утворюватися навколо центру замкнутий ареал територіальних систем. [31]

Давидович В.Г. пропонує розглядати розселення, як взаємодію між населеними пунктами. Залежно від розташування та він виділяє: міста, селища та села, за чисельністю населення, за площею території, відносно автомагістралей, промислової специфіки та фізико – географічних умов. [12]

Хорєв Б.С. розглядає розселення населення найширше серед усіх в декількох наступних напрямках:

- 1) економічному – як форму територіальної організації продуктивних сил;
- 2) географо – демографічному – як розподіл та перерозподіл населення по території їх проживання;
- 3) соціологічному – як просторову форму організації населення. [72]

Топчаєв О.Г. розглядає систему розселення, як комплекс поселень різного рівня типів та рангів, котрі мають посилені товарообмінні, трудові взаємозв'язки та активно взаємодіють одне з одним. [67]

За визначенням Шаблія О.І., система розселення відображає сукупність населених пунктів певної території, котрі об'єднані різними функціональними зв'язками та мають різну кількість населення. [73]

Головними для виділення та існування систем розселення заведено вважати наявність культурно – освітніх, виробничих, політичних, соціально економічних, побутових та інших видів зав'язків, що інтенсивно впливають на взаємозв'язки між населеними пунктами.

Якщо говорити про мережу, то до її складу входять всі населені пункти зокрема і ті котрі називають ізольованими, але до систем розселення їх не включають. Внаслідок чого залежно від особливостей зав'язків поселень утворюються різні типи поселень.

Всі регіональні системи розселення необхідно вивчати згідно з ними ієрархічного рівня позаяк «кожному ієрархічному рівню відповідає специфічна функціональна структура». [39]

Відповідно до територіальних рівнів можна виділити напутні найбільш поширені системи розселення:

- 1) національний (загальнодержавний) рівень – відповідає єдиній системі розселення країни;
- 2) регіональний рівень – регіональна система розселення (РСР);
- 3) обласний рівень – обласна (субрегіональна) система розселення;
- 4) локальний рівень – міжрайонна, районна, місцева (внутрішньорайонна), первинна локальна система розселення. [14]

На сучасному етапі розвитку суспільства на думку Джамана В.О. провідними поняттями розселення населення виступають: системи розселення та функціональні типи поселення. [14]

Всі системи розселення складаються із ядра котре представляє себе як багатофункціональний центр що об'єднує населені пункти, що розташовуються на периферії шляхом тісних інфраструктурних зав'язків. [45]

Поселення, котрі пов'язані між собою соціально-економічними та виробничими зв'язками розглядаються, як одна цілісна системи. Для того, щоб поселення об'єднати у систему можна виділити наступні провідні ознаки: 1) розвинена транспортна мережа та спільне виробниче забезпечення; 2) спільне соціальне забезпечення; 3) налагодженість міграційних зав'язків; 4) спільні завдання щодо раціонального природокористування; 5) присутність центру ієрархічної системи та налагодженість зав'язків із всіма населеними пунктами; 6) підпорядкування адміністративно – територіальному поділу країни.

Залежно від стадій розвитку системи розселення можуть поділятися: за Доценком А.І. на початкові, проміжні та зрілі. [17] Заставецька Л.Б. виділяє: такі етапи як зародження, становлення, зрілого функціонування та трансформації.[27]

Доценко А.І. запропонував наступні характеристики для дослідження систем розселення:

- 1) цілісність – об'єднане функціонування складових елементів, що забезпечує постійні внутрішні зв'язки;
- 2) сталість – більш – менш стабільний стан системи у певний проміжок часу її розвитку;
- 3) динамічність – поступова та безперервна зміна складових елементів, що спонукає докорінні зміни системи;
- 4) ієрархічність – підпорядкування відповідно до системи рангів від нижчого до вищого;
- 5) територіальність – визначає взаємозв'язки між елементами системи та стає помітною в певних формах просторової організації.

Формування систем розселення належить до суспільних процесів, позаяк населення є важливою складовою територіальної організації продуктивних сил. Саме територіальність є визначною рисою для розселення населення та продуктивних сил.

Таким чином можемо підсумувати, що регіональні системи розселення (РСР) відіграють вагомe значення у формуванні загальнодержавної системи, у зв'язку з тим, що вони становлять собою каркас просторої організації суспільних комплексів та є основою функціональних підсистем.

1.2. Структура регіональної системи розселення

Докорінні зміни у формуванні процесів розселення відбуваються у зв'язку із соціальними, політичними та економічними змінами територіальної організації населення.

Системи розселення характеризуються не тільки за допомогою якісних та кількісних показників, але і як складова суспільно – географічного утворення вона може відображати функціональні характеристики їх структурних елементів.

Внаслідок потужних функціональних зав'язків системи розселення утворюють внутрішні та зовнішні зв'язки між населеними пунктами що розташовуються навколо ядра.

Доценко А.І. характеризує структуру розселення як внутрішню складову розселення населення, котра забезпечує цілісність, єдність та взаємодію між сільськими та міськими поселеннями. Структура розселення за його класифікацією складається із двох напрямків: 1) функціонального – що характеризується господарськими функціями поселень; 2) компонентного (розглядає як аналіз окремих елементів системи розселення). [19]

Яворська В.В. територіальну структуру поселень характеризує як форму людності та густоти поселень та їх розміщення (одиначні, групові, агломеровані та ареальні).

Татащук К.О. розглядає територіальну структуру розселення як субпідрядну структуру поселень. Виходячи із цього автором була запропонована типізація елементів територіальної структури розселення:

- 1) Руральні (хутір, село, селище, куш);
- 2) Урбаністичний (селище міського типу, місто, конурбації та мегаполіс)
- 3) Рурбальний (куш, вузол, агломерація)
- 4) Специфічний (поселення що проживає в певні сезони).[16]

Згідно з цим поділу ми бачимо що автор сільські поселення відносить до рурбаральних та руральних кушів розселення, що формують структуру сільських агломерацій та об'єднану сільсько-міську систему. [71]

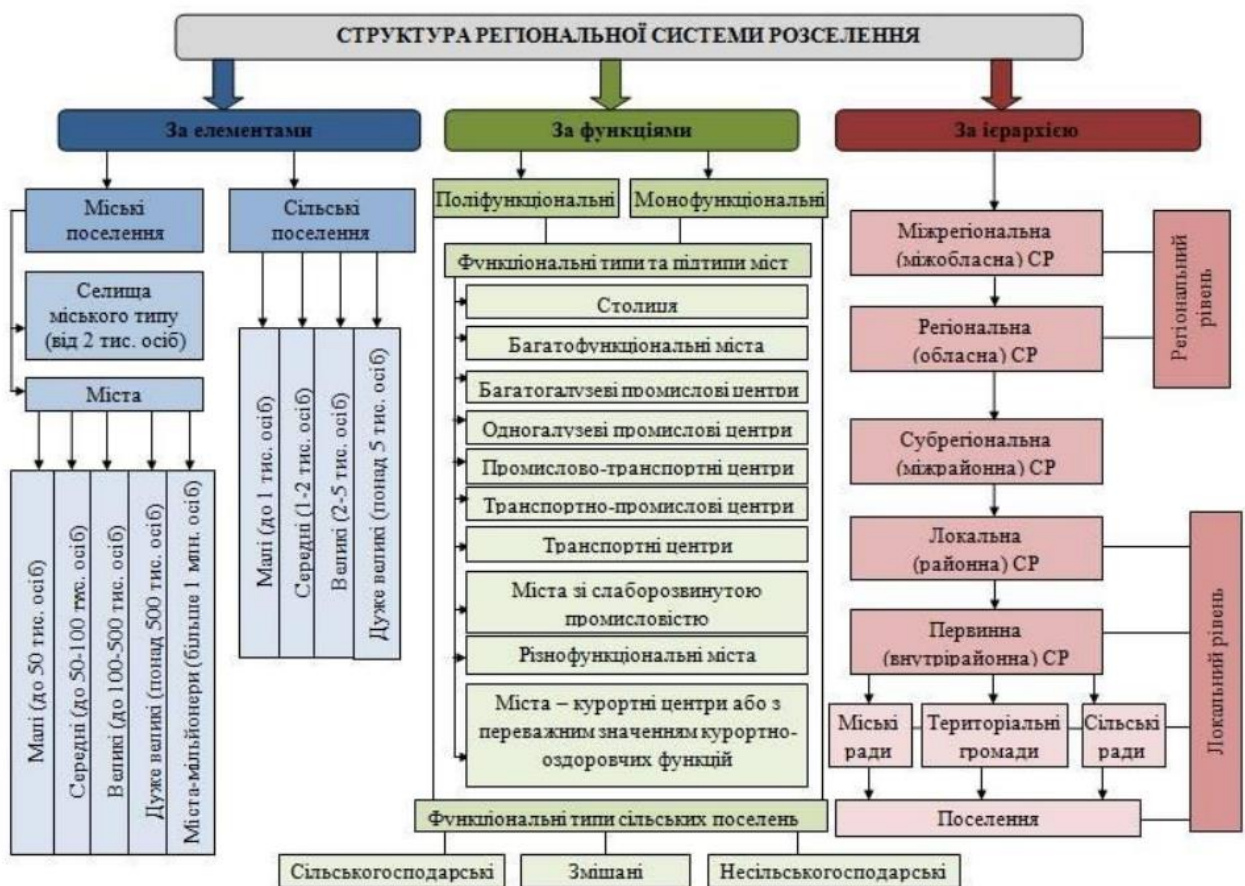
Марченко Г.В. за характером концентрації територіальних структур виділила наступні типи: [39]

- 1) Дискретний
- 2) Зона розосередженого розселення або ареальний
- 3) Дискретно – ареальний
- 4) Континуально – регіональний

Якщо говорити про обласну систему розселення, то в ній виділяють: компонентну, територіальну та функціональну типи структур.

Згідно із визначенням Алаєва Е.Б. компонентну структуру утворюють взаємопов'язані складові системи, так територіальну – визначають, внаслідок комплексу подоланих завад між елементами системи та функціональну, котра визначається за функціями що виконують компоненти структури.

Неліпка К.Г. пропонує розглядати структуру регіональної системи розселення за трьома напрямками: за елементами, функціями та ієрархією (**Рис. 1**)

Рис 1. Структура регіональної системи розселення (за Неліпко К.Г.)

Структура регіональних систем розселення за елементами поділяється на міські та сільські поселення. До міських поселень відносяться селища міського типу, міста районного та державного підпорядкування. В Україні залежно від людності міст розрізняють: малі (до 50 тис.осіб.); середні (50 -100 тис. осіб.); великі (100 – 500 тис.осіб.) та дуже великі (понад 500 тис.осіб). І в групі дуже

великих міст ще виділяють міста мільйонери із чисельністю населення понад 1 млн осіб.

Відповідно до Указу Верховної Ради України (1981 року) [69] до селищ міського типу (СМТ) було прийнято що можуть відноситися гідротехнічні споруди, залізничні вузли, підприємства із перероблення сільськогосподарської продукції, промислові підприємства, населені пункти в котрих розміщуються науково – дослідницькі установи, навчальні заклади, лікарні, санаторії та їх житловий фонд становить не менше 2 тисячі осіб з котрих дві треті є службовцями або робітниками. Також в деяких випадках до СМТ можна відносити населені пункти із чисельністю населення менше 2-х тисяч чоловік за умови що не менше, аніж 500 людей мають перспективу соціального та економічного зростання чисельності населення. Виділяють СМТ за двома головними ознаками: питома вага (службовців та робітників) та людність населення котре зайняте в несільськогосподарській сфері.

Попри те, що СМТ мають самостійне та відокремлене функціонування вони відображають перехід поселень із закріпленням міських форм, а також забезпечують населені пункти, що розташовуються поблизу найнеобхіднішими адміністративними послугами. [11]

Міські поселення відрізняються від сільських характером житлової забудови, а також наявністю присадибних та садибних земельних ділянок. Ділянки Також для сільських систем розселення характерними є територіальна розміщеність сільського господарства, міцні зв'язки із природою, значні відстані. [9]

Якщо розглядати населені пункти за людністю, то найчастіше зустрічається в наукових джерелах поділ на 5 типів:

- 1) Дуже великі (більше ніж 5 тис. осіб);
- 2) Великі (від 2 до 5 тис. осіб);
- 3) Середні (від 1 до 2 тис. осіб);
- 4) Малі (до 1 тис. осіб)
- 5) Безлюдні.

В межах малих та середніх типах населених пунктів часто виділяють деградуючі або зникаючі населені пункти. В них проживає зазвичай більше ніж 40 – 50 % жителі пенсійного віку. У межах деградуючих населених пунктів виділяють 2 підгрупи поселень:

- 1) Занепадаючі – в них проживають діти та підлітки, відсоток жителів пенсійного віку складає більше ніж 40 %
- 2) Вимираючі – в цих населених пунктах не проживають діти та підлітки, відсоток жителів пенсійного віку становить більше ніж 50%.

Якщо розглядати обласні структури мережі поселень, то їх можна поділити на три типи : [50]

- 1) Моноцентричні – це структура характерна для регіонів де яскраво виражений обласний центр із високим показником потенціалу та розвитку котрий здійснює вплив на суміжні території.
- 2) Біцентричні – характерна структура для регіонів де розташовуються 2 великих осередки (міста);
- 3) Поліцентричні – структура системи розселення із наявністю більш як два великих населених пунктів, котрі характеризуються сталим, стрімким розвитком старих міст та утворенням нових котрі розвиваються внаслідок гірничовидобувної й важкої промисловості.

Серед вище зазначених обласних структур найвищий показник соціально – економічного розвитку для територіально – виробничих систем є поліцентрична структура. Також важливе значення в системі розселень мають міста міжрайонного значення, оскільки вони утворюють та збалансовують зв'язки між трудовими, виробничими, культурними, господарським сферами.

В межах регіональних системах розселення ще виділяють групові системи котрі поділяються на сільські поселення, осередкові поселення, міські агломерації та місцеві поселення.

Лістенгурт Ф.М., Каплан Г.А. зазначають окреслюють раціональність групових систем розселення внаслідок просторової організації рівномірно

сільських та міських населених пунктів, що об'єднуються щоденними зв'язками побуту, відпочинку, праці та інших. [35] За етапами утворення групові форми розселення поділяють: сформовані, розвинуті та слаборозвинуті форми стійких агломерацій.

Функціональна структура регіональних систем розселення відображає ефективність, розвиток та функціонування сформованих первинних систем. Сільські та міські населені пункти виступають як первина складова систем розселення. Різняться вони між собою внаслідок забудови території, функціями та людністю. Сільські населені пункти підпорядковуються вищим за рівнем (міським) котрі виступають центрами соціально – економічного та виробничого потенціалу. Також вони відрізняються потужністю, тривалістю та інтенсивністю між поселенських зв'язків. [27]

Залежно від кількості функцій що виконують населені пункти поділяють на: монофункціональні та поліфункціональні. [47]

Нимик С.Я. за функціонально – ієрархічною типологією запропонувала окрім функцій виділяти ієрархічні типи (регіональні, районні та місцеві). [42]

Хоревий структурно – функціональна типологія міста базується на трьох основних ознаках: людяність міст, районоорганізовуюча роль та народногосподарські функції.

Пітюренко Ю.І. ознаки Хорева С.Б. доповнив ще ознаками умов та перспектив розвитку. На основі цих ознак він виразно виділив функціональні типи та підтипи міст:

1. Столиця – найбільший та найважливіший адміністративно – політичний, науковий, культурний та індустріальний центр країни із чисельністю населення в понад 1500 тис. осіб.
2. Обласні центри або багатофункціональні міста: з високо розвинутою промисловістю – центри регіонального значення (від 500 до 1500 тис. осіб); з розвинутою (переважно важкою) промисловістю (від 250 – 1000 тис.осіб); з більш – менш розвинутою промисловістю (від 100 до 250 тис.осіб).

3. Багатогалузеві промислові центри їх поділяють на: міста міжрайонного значення (від 50 до 500 тис. осіб); функціональні міста міжрайонного значення (від 25 до 50 тис.осіб); та міста районного значення (25 – 100 тис. осіб).
4. Вузькоспеціалізовані або їх ще називають одногалузеві промислові центри: міста міжрайонного значення (50 – 150 тис.осіб); функціональні міста міжрайонного значення (50 – 100 тис.осіб); та міста районного значення (10 – 100 тис.осіб).
5. Промислово – транспортні центри: міста міжрайонного значення (25 – 1500 тис.осіб); функціональні міста міжрайонного значення (10 – 100 тис. осіб); міста районного значення (10 – 100 тис.осіб).
6. Транспортно – промислові центри: міста міжрайонного значення (25 – 50 тис.осіб); функціональні міста міжрайонного значення (10 – 50 тис.осіб); та міста районного значення (10 – 50 тис.осіб).
7. Транспортні центри: функціональні міста районного значення (25 – 50 тис.осіб); та міста районного значення (10 – 50 тис.осіб).
8. Міста супутники великих міст або різнофункціональні міста – міста із переважанням трудових зв'язків (10 – 25 тис.осіб); промислово – функціональні зі значними трудовими ресурсами (25 -100 тис.осіб); міста із транспортними, промисловими та трудовими зв'язками (10 – 50 тис. осіб); промислові міста (10 – 50 тис. осіб).
9. Курортні міста або міста із переважанням оздоровчих функцій: міста міжрайонного значення (50 -100 тис.осіб); функціональні міста міжрайонного значення (50 -100 тис.осіб); локальні центри (10 – 25 тис.осіб).
10. Міста зі слаборозвинутою промисловістю – культурно – освітні, організаційно – господарські, торгово – розподільчі центри місцевого значення: міста міжрайонного значення (25 – 50 тис. осіб); функціонально міжрайонні міста (10 – 50 тис.осіб); інші (10 – 50 тис.осіб). [50]

За ієрархічною структурою системи розселення поділяються на підсистеми. Для організації суспільства вчені розглядають системи розселення

як ієрархії. За показником територіальності розрізняють три рівні: мікро - (райони), мезо – (області) та макрорівні (країна).

Заставецька Л.Б. і системі розселення виділила три ієрархічні рівні: локальний, регіональний та національний. [26] Рикель. З. виділив два ієрархічні рівні: локальні системи розселення та регіональні системи розселення. [62]

Регіональний рівень або його ще називаю мезорівень складається із міжрегіональних (міжобласних) та регіональних (обласних) систем розселення.

Перехідною ланкою між регіональним та локальним рівнем виступає субрегіональна система розселення. Локальний рівень (мікрорівень) складається із територіальних громад, міських та сільських рад та селищні ради, внутрішньорайонні та районні системи розселення. [42]

Регіональні системи розселення складаються із міжобласного (міжрегіонального) та обласного (регіонального) рівнів. [54]

Центром (ядром) регіональної системи розселення виступає адміністративний обласний центр. Саме він визначає розвиток, комунікацію, функціонування взаємозв'язків у внутрішньо обласної системи розселення.

Якщо говорити більш детально про міжрайонні (субрегіональні) системи розселення то варто зазначити що це найбільші за демографічним показником та площею системи. Їх центром виступають найбільш – розвинуті обласні міста і як правило вони характеризуються виробничими та поселенсько – організаційними функціями.

Заблотовська Н.В. субрегіональні системи розселення поділила на дві зони: пасивну та активну. До пасивної відносяться населені пункти що не підпадають до зони активних дій. До активної зони відносяться населені пункти із внутрішніми інтенсивними та середньо інтенсивними зв'язками. Транспортна доступність інтенсивних зв'язків становить 1 годину транспортної доступності, середньоінтенсивних коливається від однієї до двох годин. [21]

І на кінець локальні системи розселення – це системи розселення котрі мають невеликий масштаб території. [48] Формування такої системи розселення залежить від транспортної доступності, людності та значення районного центру.

Локальні системи розселення або первинні, їх територіальні межі відповідають територіям сільських рад, а ті своєю чергою виступають як центри систем розселення котрі виконують переважно адміністративну та управлінську функції.

1.3. Поняттєво - термінологічний апарат трансформації системи розселення

Трансформація – це зміна форми, виду, властивостей чогось. [4] Соціологи трактують поняття трансформації, як дію чи безпосередньо процес зміни характеру, вигляду, форми окремої структури. Трансформацією називають повністю процес зміни всіх сфер, що торкаються суспільного життя. За визначенням Поручинського В.І. трансформація – це перебіг змін відповідно до часу. [51]

Трансформація може бути двох видів: прогресивна та регресивна. Під трансформацією населених пунктів потрібно розуміти зміну всіх складових починаючи від політики закінчуючи внутрішньорегіональним та локальним бізнесом. [46]

Доценко А.І. під терміном трансформації населення передбачає як важливий суспільно – просторовий цикл. [17] Розселення виступає як складна відкрита система в ході трансформації котрої відбувається зміна структури всього регіону, що безпосередньо торкається соціальних, економічних та політичних змін.

Кравцова Т.Г. під трансформацією розселення передбачає зміну якісних та кількісних показників управлінської сфери, просторової та функціональної що безпосередньо близько взаємодіють із населенням. І подібно Доценку А.І. визначає трансформацію: управлінську, соціальну та економічну.

Системи розселення проявляють себе як інертні територіальні системи. Трансформація розселення проявляється здебільшого як зміна внутрішньої структури та функцій (якісні зміни)та зміна людності населених пунктів

(кількісні зміни). Отже, виходячи із цього можемо зробити висновок що трансформація торкається функціональних елементів ієрархічної системи.

Неліпка К.О. розглядає трансформацію системи розселення як процес поступового переходу систем розселення завдяки якісним та кількісним змінам прогресивного та регресивного станів.

Визначають трансформацію систем розселення за певними ознаками:

- 1) Зміна форм територіальної організації;
- 2) Зміна кількості поселень на певній території;
- 3) Зникнення або поява функціональних зв'язків між поселеннями;
- 4) Зміна чисельності населення населених пунктів. [45]

Внаслідок трансформаційних процесів територій відбувається не тільки територіальна трансформація, трансформація чисельності населення, але й утворюються нові прогресивні зони розвитку, а деякі переходять в депресивний стан (занепаду). [16]

Доценко А.І. зазначив що процеси трансформації розселення відбуваються як в сільських, так і міських системах, та виділив чотири основні напрямки трансформації:

- 1) Функціональна трансформація розселення;
- 2) Структурна трансформація або трансформація структури розселення;
- 3) Поселенська – зміна поселенських угруповань;
- 4) Формація – зміна форм територіальної організації. [45, 16]

Поселенські межі розселення можуть змінюватися у дві сторони:

1) Збільшення — утворення нових населених пунктів та включення одних населених пунктів до інших;

2) Зменшення – об'єднання кількох малих населених пунктів в один великий потужний, зміна статусу населених пунктів у котрих не проживає населення; входження виняткових населених пунктів до складу інших.

Найбільш важливим в умовах трансформації розселення є її функціональна складова, що відповідає за зміну функцій. Безпосередньо саме цей вид трансформації впливає на чинники життя, умови праці та відпочинку населення.

Однак, зміна деяких функцій може носити також і позитивний характер. До прикладу розробка нових родовищ корисних копалин, залучення та підтримка місцевого бізнесу, відкриття та розвиток туристичних, відпочинкових баз і так далі.

Якщо розглядати трансформацію зі сторони організаційно - управлінської сфери, томи можемо простежити та побачити активне реформування адміністративно – територіального устрою, а саме утворення територіальних громад.

Процес розселення в Україні вчені поділили на декілька етапів: до середини XX століття формувалась поселенська мережа, за ним в період 50 – 70-х років XX ст. зародилась первинна система розселення, 70 – 90-ті роки XX ст. сформувалась розвинута система розселення. І останній етап припадає на кінець XX та початок XXI ст. та характеризується регресією розвитку та початком трансформації системи розселення нашої держави. [27]

Швидкість та швидкість процесу трансформації регіональних систем можна визначити за урбанізованістю регіонів. Таким чином швидше трансформація буде відбуватися в високоурбанізованих регіонах, а ніж в слабо урбанізованих. Це в першу чергу спричинено економічним потенціалом, демографічним, науково – технічним, внутрішніми, зовнішніми чинниками, функціональними взаємозв'язками. [10]

Кожний регіон в нашій країні відрізняється своїми особливостями демографічного, соціального, економічного, історичного та природного розвитку від котрих залежить швидкість та масштаби розвитку.

Заваріка Г.М. виділила в межах регіонального підходу чинники що трансформацією розселення та розкривають географічні особливості досліджуваного регіону:

- 1) Традиційні до них вона відносить: природно – історичні, демографічні, політично – адміністративні та соціально – економічні;

- 2) Новітні – зміна адміністративно – територіального устрою, адміністративного статусу населених пунктів, вдосконалення та перебудова промисловості, реформування сільськогосподарської сфери;
- 3) Зовнішні – науково – технічні, нормативно – правові та політично – адміністративні чинники;
- 4) Внутрішні - - екологічні, природні, економічні, соціальні та демографічні;
- 5) Загальні та регіональні
- 6) Тимчасово та постійних. [24]

Окрім вищеперерахованих чинників можна виділити ще чинники що впливають на формування, функціонування та розвиток систем розселення та чинники, що спричиняють трансформаційні процеси в системах розселення. [44]

Рис.2 Чинники трансформації розселення (Неліпка К.Г.)

До першої групи чинників (що впливають на формування, функціонування та розвиток систем розселення) відносяться: історично – географічні, природні, чинники географічного, геополітичного та транспортно – географічного положення.

До другої групи чинників (котрі спричиняють трансформаційні процеси в системах розселення) відносяться: чинник науково – технічного прогресу,

військові, екологічні, транспортно інфраструктурні, соціально — економічні, нормативно – правові. [44]

Внаслідок територіальної трансформації організації населення відбуваються зміни складу та меж самих систем розселення і для них виділять наступні чинники:

- 1) Зміна соціальних, транспортних та промислових зв'язків із сусідніми регіонами;
- 2) Зміна соціальної інфраструктури та соціальних зв'язків міжобласного значення(характерно для великих міст);
- 3) Зміна стану транспортної доступності (поліпшення або покращення) між населеними пунктами в загальному; розроблення інноваційних транспортних коридорів.
- 4) Розвиток або занепад виробництва – спад або зростання промислово — виробничих функцій центрів.

Якщо говорити про соціально – економічну трансформацію то Заваріка Г.М. [23] запропонувала наступні принципи щодо виділення:

- 1) Трансформація функціональної структури;
- 2) Скорочення людського потенціалу регіонів;
- 3) Зниження інтенсивності функціональних взаємозв'язків на місцевому, локальному та регіональному рівнях;
- 4) Зміна якісних показників територіальної організації поселень;
- 5) Зростання соціальної та економічної диференціації населення між периферією та ядром розселення.

Доценко А.І та Заваріка Г.М. зазначають що недостатньо визначити закономірності та тенденції розвитку у трансформаційних процесах систем розселення. Необхідно докладати зусилля котрі зможуть покращити, удосконалити змінити функції як систем розселення, так і окремих населених пунктів та сповільнять процеси деградації. [15]

Отже, при вивченні сучасних трансформаційних процесів регіональних систем розселення важливо встановити просторово – часові якості

трансформації, встановити чинники, що вплинули на утворення первинної системи розселення та провести аналіз трансформації.

1.4. Методика та методи проведення досліджень систем розселення

Методи та методологія досліджень міцно пов'язані між собою та не можуть розглядатися окремо один від одного.

Методами досліджень називають сукупність прийомів, правил, закономірностей проведення досліджень. Методи досліджень об'єднують між собою складові теоретичної та практичної частин. [4]

Методологією називають вченням про методи, а саме пояснює їх застосування для досягнення певної наукової цілі.

При розробці методики дослідження регіональних систем розселення (РСР) потрібно звернути увагу на наступні положення:

- РСР є складними об'єктами для досліджень, оскільки проявляються як відкриті та динамічні системи;
- основною умовою формування РСР виступає ресурсозабезпеченість та комплекс природних умов території;
- рівень розвитку та соціально – економічні комплекси виступають, як економічна передумова формування регіональної системи розселення;
- РСР виступають як каркас просторової організації та є складовою регіональних соціальних комплексів;
- РСР становлять собою складну систему функціонування розселення різних рангів;
- межі населених пунктів у системі розселення визначають внутрішньо регіональні зв'язки що залежать від транспортної доступності від населених пунктів до ядер (центрів) систем;
- залежно від географічного положення у населених пунктах формується різна демографічна ситуація;

- вектори міграційних потоків визначають міграційну активність населення та відображають утворення демографічно - поселенських потенціалів.

Для проведення досліджень в галузі суспільної географії залежно від об'єкту та предмету досліджень всі методи об'єднують у кілька груп:

- філософський (розгляд загальних принципів пізнання);
- загальнонауковий (правил та підходів);
- конкретнонауковий (методів та способів). [48, 70]

Філософські методи – це група методів котра в ході своїх досліджень пояснює гіпотези, концепції, теорії, розбіжностей та їх розвиток. Група цих методів не відповідає на запитання конкретно чи загальнонаукових методів, вони вказують шлях до розгляду чинного питання із філософської сторони.

Прагматичний метод направлений на аналіз основних відмінностей та встановлення відповідності під час дослідження об'єкту.

За допомогою методів дедукції та індукції відбувається відтворення відсутніх елементів під час наукового вивчення об'єкту.

Загальнонаукові методи – це група методів котра є характерною для всіх видів науки з метою перетворення та удосконалення. Серед загальнонаукових методів можна виокремити історичний. Історизм є сакраментальним підходом котрий бере свій початок ще з часів Страбона та Геродота. Історичний – це метод осягнення істини, за допомогою котрого можна прослідкувати динаміку та напрямки духовного та соціального розвитку людства.

Конкретно – наукові методи – це методи що застосовуються у споріднених групах наук або окремих науках та розрізняють: спеціальні та міждисциплінарні методи.

До конкретно наукових методів можна віднести метод картографування. За допомогою цього методу ми безпосередньо можемо розробляти карти.

Географічною картою називають – зменшене та узагальнене зображення земної поверхні на площині. [68]

Даний метод дозволяє не лише відображати теоретичну або кількісну інформацію, але й за його допомогою ми можемо простежити зміну показників явищ котрі ми досліджуємо.

Варто зазначити, що вагомий внесок в наукові дослідження складається безпосередньо шляхом картографічних джерел, на основі котрих ми можемо простежити до прикладу, як рельєф впливає на розселення населення, прослідкувати динаміку чисельності населення, порівняти теоретичні дані густоти населення із фактичними показниками. Також за допомогою даного методу, можна простежити, як головним чином транспортні магістралі впливають на густоту розселення утворюючи так званий «рельєф розселення населення» [68]

Метод моделювання – за допомогою цього методу вихідні цифрові дані про об'єкт досліджень можна відобразити за допомогою моделі що дає можливість отримати нову інформацію про об'єкт.

З появою ГІС – технологій процес зчитування інформації значно спростився, а за допомогою функціональних можливостей програм взагалі зчитування та аналіз проводиться в автоматичному режимі.

Порівняльний метод – це вихідний принцип типізації, генералізації, прогнозування та оцінювання будь – якого явища досліджуваного об'єкта. В суспільно – географічних наукових дослідженнях проводяться порівняння: ергодичні (просторово - часові), окремо просторові та часові. Саме за допомогою цього методу ми можемо схарактеризувати суспільно – географічні територіальні пересування в просторі та часі задля задоволення власних потреб. Також за допомогою власне цього методу ми можемо провести оцінку подібності та відмінності досліджуваних географічних об'єктів.

Наступною групою котру варто розглянути – це спеціальні методи, вони розробляються для розв'язання проблем конкретної науки та використовуються безпосередньо в ній. Якщо певний спеціальний метод починають використовувати в інших науках то він переходить до загальнонаукових або

міждисциплінарних. В суспільній – географії спеціальні методи направлені на дослідження як окремих, так і в цілому соціальної оболонки.

Висновки до першого розділу

Отже, в першому розділі нами було встановлено, що розселення населення виступає як особливий багатогранний об'єкт котрий досліджують окрім демографів та географів ще соціологи, економісти та філософи.

Дослідженнями систем розселення наразі існує чимала кількість напрацювань таких дослідників як Джаман В., Круль В. , Кравченко О., Яваорська В., Заставецька Л. та інші. В залежності від структури розрізняють різні рівні систем розселення (національний, регіональний, обласний та локальний). Важливу роль у формуванні систем розселення відіграють соціально - просторові зв'язки за допомогою котрих можна об'єднувати територіальні громади. В цілому формування систем розселення належить до суспільних процесів, позаяк населення є важливою складовою територіальної організації продуктивних сил. Саме територіальність є визначною рисою для розселення населення та продуктивних сил. Таким чином можемо підсумувати, що регіональні системи розселення (РСР) відіграють вагоме значення у формуванні загальнодержавної системи, у зв'язку з тим, що вони становлять собою каркас просторої організації суспільних комплексів та є основою функціональних підсистем.

Структурна регіональних систем розселення має чималу кількість поділів. Але якщо узагальнено то виділяють сільські та міські системи розселення котрі мають свій внутрішній поділ на нижчі ієрархічні сходинки.

Системи розселення виступають як інертні утворення котрі постійно перебувають під трансформацією - змінами видів, форм властивостей. Трансформація може бути двох видів: прогресивна та регресивна. Під трансформацією населених пунктів потрібно розуміти зміну всіх складових починаючи від політики закінчуючи внутрішньо регіональним та локальним бізнесом.

Внаслідок територіальної трансформації організації населення відбуваються зміни складу та меж самих систем розселення. При вивченні сучасних трансформаційних процесів регіональних систем розселення важливо встановити просторово – часові якості трансформації, встановити чинники, що вплинули на утворення первинної системи розселення та провести аналіз трансформації.

Методико - методологічною основою під час дослідження системи розселення виступають поєднання груп методів. Застосовуючи класичні методи загально - та конкретно - наукових, а також і спеціально наукових методів.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Історико – географічні особливості формування та розвитку системи розселення Чернівецької області

Заселення території опанування її населенням є важливим чинником котрий характеризується освоєнням та розвитком поселень області. За допомогою ретроспективних досліджень ми можемо простежити яким чином формувалась поселенська мережа, досліджуючи територію ми можемо встановити основні фактори що вплинули на таке утворення поселенської мережі.

Заселення Чернівецької області розпочалось за палеоліту до IV тис. до н.е (3 – 2,5 млин. Років тому). Палеоліт поділяється на: ранній тривав від 2,5 до 300 тис. років тому; середній 300 до 40/35 тис. років тому; пізній або його ще називають верхній палеоліт охоплював 35 – 40 тис. років тому і тривав до 10 -14 тис. років тому. [64]

Перші поселення людей на теренах чернівецької області заселилися 300 – 100 тисяч років тому за доби раннього палеоліту на околицях сучасного села Бабин, Кельменецького району. Втім найдавнішою стоянкою котра датується 40 тисяч років тому на нашій території вважається багат шарова стоянка в селі Молодово, Сокирянського району.

Поселення раннього та середнього палеоліту розташовувалися на правому березі річки Дністер та в лівобережній долині річки Прут. Найвідомішими стоянками є Атаки I, Дорошівці III, Молодово I та Молодово V, Кормань IV, Цурень, Біла, Бабин I. Серед них є і ті котрі вважаються еталонними європейського значення до них належать Молодово V та Кормань IV. [64]

Початок середнього кам'яного віку (мезоліту) сходиться із перехідним етапом плейстоцену до голоцену. Кліматичні умови характеризуються

потеплінням, що призвело до відступу льодовика на північ (приблизно 10 тисяч років тому).

Початок неоліт тісно пов'язаний із формуванням та становленням практично сучасних кліматичних умов. В цей період відбулась швидка трансформація та перехід господарської діяльності від полювання та збиральництва до землеробства та скотарства. Яскравими представниками цього періоду є представники лінійно — стрічкової кераміки. Пам'ятки цієї культури знайдені в межі Прут – Дністровського межиріччя, безпосередньо найбільша їх концентрація розташовується в долині річки Прут та її притоки Черемош. Відомі неолітичні стоянки розташовуються в селах Грозинці, Ломачинці, Звенячин, Василів, Горбівці.

Наступною після неоліту розпочався енеоліт або мідна доба. Це той період в котрий з'явилися риси раннього духовного та релігійного життя. На теренах Чернівецької області в цей час мешкали представники трипільської культури котра замінила поселення лінійно – стрічкової кераміки. Це культура котра досить тривалий час заселяла територію нашої області й тому період її замешкування поділяється на декілька періодів: 1) ранній – 4000 – 3600 рр. до н.е.; 2) середній – 3600 - 3000 рр. до н.е.; та 3) пізній – 3000 – 2350 /2250 рр. до н.е.. В цей період заселеність території була досить велика, густота населення становила 17,8 особи на км квадратних на рівнинній території та 0,4 в передгірських районах. Трипільці займалися скотарством, землеробством і вели осілий спосіб життя. Трипільська культура вважається першою землеробською цивілізацією у всій Європі. В межах нашої області налічується близько 300 пам'яток. [32]

Трипільці проживали переважно в долинах річок, на берегових схилах та в місцях де здебільшого був чорноземний м'який ґрунт. Відповідно до цього основні осередки розташовувалися в межах долин Дністра та Пруту, в середньому етапі територія замешкування дещо розширилась і поселення розселилося і в долинах річки Сірет.

В добу енеоліту (початок II тисячоліття до н.е.) на території області проживала культура шнуркової кераміки (підкарпатська культура) котра почала своє існування ще у 2500 році до н.е. Але переважна більшість відносить цю культуру до бронзового періоду.

В період бронзи (II - початок I тисячоліття до н.е) став періодом широкого застосування виробів зі сплаву металів (бронзи).

У період середньої бронзи (XV – XII ст. до н.е.) територію краю заселяла комарівська культура. Господарською спеціалізацією було землеробське – скотарство. Залишки поселень виявлені в Північній Буковині в селах Новоселиця, Оселівці, Бабин, Будей, Онут та інших.

В період пізньої бронзи (остання четверть II тисячоліття до н.е.) територію Буковини заселяли дві археологічні культури: 1) Культура Ноа (XIII – XI ст. до н.е.) – це культура котра утворилась внаслідок об'єднання північнофракійської та комарівської культур. [32]

Наступними територіями Чернівецької області (у перших століттях I тисячоліття до н.е.) заселяла голіграфська культура (X – VII ст. до н.е.). Залишки цієї культури репрезентовані у вигляді могильників, городищ та селищами. Наприкінці існування цієї культури почалося поширення виробів із заліза.

Далі на території області (середина VII ст. до н.е.) поселилися племена скіфів орачів про котрих у свої працях згадував ще Геродот. Старожитності західноподільської культури представлені городищами котрі мають не типово великі розміри що сягають декількох гектарів, будувалися укріплені майданчики, кали із каменю, великі дерев'яні споруди. Знахідки в межах пам'яток стверджують що населення скіфської культури займалося скотарством та орним землеробством.

В період останніх століть I тисячоліття до н.е. територію Чернівецької області заселяли середньоєвропейські племена що поступово просувалися в район Причорномор'я. В II – I ст. до н.е. почала своє поширення лукашівська культура, її носіями були германці, слов'яни та гети. Населення цієї культури займалося орним землеробством, ремеслом, скотарством та промисловістю.

Залишки поселень цієї культури вивчалось недалеко сіл Долиняни, Кодин (Остриця), Горішні Шерівці та Грушівці.

В I – II ст. н.е. етнокультурна обстава ускладнюється із появою сарматів. Пам'ятки сарматського типу збереглися в Киселеві та Ленківцях. Суміжно із сарматами проживала і липецька культура її поселення збереглося в Неполоківцях. В цей період в загальному територію нашої області заселяло змішане населення серед котрого були сармати, германці, слов'яни діякійці. К4

Згодом в III - IV ст. н.е. етнічна ситуація стабілізувалась і територію нашого краю заселяли дві археологічні культури: карпатських курганів - 250 поселень та черняхівська – 30 пам'яток (Киселів, Звенячин, могильники в Романківцях, Оселівці, Горошівцях). Межу розселення цих двох культур проводила річка Прут. Вивчаючи залишки черняхівської культури було встановлено що населення займалося вирощуванням ячменю, жита, пшениці, займалися орним землеробством використовуючи дерев'яні плуги, розводили овець, кіз, свиней, велику рогату худобу. Досить високо розвинута була промисловість зокрема кольорова металургія, чорна, гончарство кістко різна та каменерізна справи. Це одна із найпрогресивніших культур котра окрім внутрішньопоселенських зв'язків мала ще й тісні торгово — економічні відносини із римськими провінціями та Північно Причорноморськими центрами.

Перше плем'я слов'ян котре заснувало свою державу котра простягалась від Карпат до Кавказу були анти. Їхня держава проіснувала із кінця VII до VII ст. Втім окрім антив представників слов'ян існували із робіт римських вчених – письменників Птоломея та Плінія Старшого відомо що з I по II ст.н.е. існували слов'яни венеди. В інших джерелах слов'ян називають склавінами й датується VI ст.н.е. [32]

Поширення періоду слов'янства (IV –IX) окреслюється поширенням на теренах Чернівецької області празької (V – VII ст. н.е.) та східнослов'янської Луки Райковецької (VIII – IX ст.). В IV ст. н.е. територія нашого краю входила до ареалу поширення племен під назвою «склавіни». На території Чернівецької

області знайдено понад 50 пам'яток празької культури, з них досліджували пам'ятки в селі Кодин на річці Дерелуй та селі Рашків на річці Дністер.

Культура типу Луки Райковецької репрезентована більш як 150 пам'ятками із них масштабні дослідження Шерівцями, Перебиківцях, Білій, Грозинцях, Ревному та інших населених

пунктах. Вивчаючи археологічні знахідки східних слов'ян Правобережної України свідчать про високий показник спільності на порозі утворення Київської Русі. Це свідчить про той факт, що представники культури типу Луки Райковецької були відомі як тиверці. Внаслідок політичного об'єднання слов'янських племен в другій половині IX століття утворилась середньовічна сильна держава – Київська Русь.

Після утворення Київської Русі наш край став частиною Київської держави. В X – XII ст. наш край входив до складу Київської Русі, а слов'янське населення краю закріпилися назви «руський», «руснак», «русич», трохи згодом назва змінилась на «українець».

Зсередини XII ст. область входила до складу Галицького князівства. Саме в цей час на думку С.Томашківського заснувалась перша українська, національна держава. Якраз Галицько Волинська держава відстоювала українські погляди, розірвала політичні зв'язки з московським царством та берегла український народ від Польської асиміляції. За час існування держави племена навчилися розробляти власну культуру, світогляд та національну – політику, що надалі надало змогу українцям виділитись з поміж інших слов'янських народів.

Розпад Галицько – Волинської держави спричинив утворення так званої «Шипинської землі» котра позиціонувалась, як автономна українська формація. Однак після протистоянь угорців проти монголо – татар в кінці XIII, а початку XVI ст. територію заселили та асимілювали молдовани. На початку XVI ст. територію почали заселяти румуни, в наслідок чого Чернівецька область – відійшла до Молдавського князівства. [32]

2.2. Природне середовище як визначний чинник формування системи розселення. Коротка фізико – географічна характеристика Чернівецької області

Природне середовище є одним важливих, постійних, в деяких випадках виступають в ролі провідних чинників розселення. Саме воно стає першою умовою розвитку та існування поселень. Забезпеченість природними ресурсами впливає на: господарську діяльність, забезпеченість продовольчими ресурсами; кількість, доступність та можливість їх використання визначає галузеву та виробничу спрямованість території. Специфічні (особливі) природні умови території створюють сприятливі (комфортні) умови для проживання людей.

Розселення населення відбувається за різноманітних природних умов, в ході котрого відбувається адаптація людьми певної території. Характер розселення безпосередньо залежить від типу виробництва, що є притаманний для зайнятої території.

За допомогою малюнку розселення можна визначити специфіку природного середовища для певного історичного відтинку часу, культурного розвитку, котре відображає вміння людей використовувати природні ресурси. Але при цьому необхідно пам'ятати, що природні ресурси та умови володіють територіальними відмінностями, котрі визначають особливості регіональної структури розселення.

Чернівецька область це мальовничий край котрий поєднує історичне минуле Бессарабії та Північної Буковини. Чернівецька область є наймолодшою в Україні що утворилась 7 серпня 1940 роки в наслідок об'єднання Бессарабії та Північної Буковини. [7]

Південний та східний кордони разом протяжність становлять 404,7 км з котрих 170 км становить кордон із Молдовою та 234,7 із Румунією. Область межує із Вінницькою, Хмельницькою, Тернопільською та Івано – Франківською областями. Область займає вигідне транспортно географічне положення, має

щільну мережу автомобільних шляхів, залізниць, ліній передачі електроенергії та трубопроводів.

Загальна площа області складає – 8,1 тис. кілометрів квадратних, що складає 1,3 % від загальної площі країни. [3]

Розглядаючи фізико – географічні умови варто зазначити те, що попри невеликі розміри природні умови є досить різноманітними, та чітко область поділяють на три частини: гірська, передгірська та лісостепова зони.

Буковинські Карпати – гірська частина розташовується на південному заході області, охоплює близько 1,4 території. Висота гір коливається від 500 – 1600 м.н.р.м. Клімат характеризується прохолодним дощовим літом та довгою холодною зимою зі стійким сніговим покривом. Ґрунтовий покрив представлений: буроземно – підзолистими, дерново – буроземним та бурими гірсько – лісовими. Сільськогосподарські угіддя складають багаторічні насадження та рілля. Флора гірської частини складається з численних ендемічних видів. Гірська частина покрита хвойними та листяними лісами. Вузькими долинами між гірських хребтів протікають річки Черемош та Сірет.

Рельєф передгірської частини характеризується горбистістю та сильною розчленованістю. Найбільш виразною формою рельєфу що простягається від Чернівців до Хотина – Хотинська височина і коливанням висот від 400 до 500 м.н.р.м. Клімат м'який, із середньою кількістю опадів. Ґрунтовий покрив складається із різних по степені опідзолених сірих ґрунтів та дерново – підзолистими.

Вздовж річки Дністер на північному – сході розташовується рівнинна лісостепова зона. Це долино-балкова хвиляста рівнина із переважанням ерозійних типів рельєфу. Ґрунтовий покрив тісно пов'язаний з особливостями рельєфу та ґрунотвірних порід. Для долиної частини характерні глини, суглинки. Найпоширенішими типами ґрунтів є чорні опідзолені, сірі опідзолені та на верхніх терасах Дністра поширюються чорноземи типові. [7]

В межах долини річки Дністер в межах каньйоноподібної утворюється зона із місцевим мікрокліматом, що характеризують як теплий, м'який із помірною вологістю.

Дністровська долина характеризується науковою – пізнавальністю є осередком вивчення поширення палеоліту. Сільські угіддя в межах лісостепової частини представленні ріллею.

В загальному якщо характеризувати стан сільськогосподарських угідь, то варто зазначити що їх площа становить – 470,1 тис. га., у відсотковому відношенні це 58,1 % від усієї території області. Сільськогосподарські угіддя складаються із: 40,9% - рілля; 13,5 % - становлять сіножаті та пасовища; 3,7 % - багаторічні насадження. [3]

Лісистість загальної області становить 29,2 % та зазначаються високою продуктивністю. Лісистість Карпатського регіону становить понад 50% з котрих близько 5% припадає на колишній Новоселицький район, 9% - Кельменецький, 47% - Сторожинецький, 58 – Вижницький та найвищий показник по області зустрічається в Путильському районі та досягає 68 %.

Чернівецька область є багатою на природні ресурси. В її межах нараховується понад 147 родовищ із 18 різними видами корисних копалин та 47 із котрих перебувають на етапі розроблення. Із всіх наявних запасів мінерально – сировинна база становить 80% переважанням котрої складають будівельні матеріали. Забезпеченість мінеральними та прісними водами складає 14,5 %, паливо – енергетичний комплекс становить 4,1% корисних копалин і 1,4 % гірничо – хімічні становлять корисні копалини. [3]

За показником водозабезпеченості область посідає 4 місце в Україні. Середній поверхневий стік впродовж року складає 1296,3 млн. м кубічних з котрих 1107,0 млн м. кубічних становить об'єм річкового стоку. В загальному 2,3 % території покрито водою це приблизно 18,8 тис. га.

Флора і фауна області є досить різноманітною серед котрих часто зустрічаються ендемічні види.

Характеризуючи загальний стан кліматичних умов області перш за все варто зазначити що область розташовується в помірних широтах та знаходиться під залежність Карпатської гірської системи. В загальному кліматі м'який та вологий, як раніше зазначалось внаслідок специфіки рельєфу на певних територіях області утворюється локальний мікроклімат. Передгірна частина характеризується суворим, прохолодним із коротким літом, рухаючись на схід можемо спостерігати прояви континентальності.

Температура повітря в гірських областях змінюється з висотою та залежить від складності рельєфу. Січень є найбільш холодним місяцем у році температурні показники коливаються від -5°C (на сході трохи менше), більш низькі температури фіксуються на території котру займають Буковинські Карпати. [3]

Типовим весняним місяцем є квітень. Вночі температура може знижуватися до мінусових показників, але середні температурні показники коливаються від 5 до 8°C , в горах температурні показники дещо менші приблизно до 4°C .

Липень є найтипівішим та найтеплішим місяцем в році. Середньо липнева температура для східної частини коливається від $19,6$ до 20°C .

Осінній найбільш виразний є жовтень. На рівнинній території температурні показники становлять від 8 до $8,5^{\circ}\text{C}$, в горах температура дещо нижча залежно від висоти 6°C або 4°C на висоті 1200 м.

Область як вже раніше зазначалося розташовується в помірному поясі для котрого є характерними континентальний тип клімату з атлантично – континентальною кліматичною областю.

В холодну пору на рівнинній частині випадає до 150 мм опадів. У гірській частині області показники коливаються від 175 до 250 мм, 300 мм складає показник у найвищій частині. [7]

На крайньому сході в теплий період випадає до 400 мм опадів, на рівнинній $400 - 500$ мм, в горах $550 - 700$ мм. [7]

2.3. Демографічна ситуація

Регіональний розподіл населення спричинений сукупністю екологічних, політичних, соціально – економічних, історичних та ряду інших чинників, що тимчасово, постійно або впродовж певного відтинку часу впливали на чисельність та динаміку населення, його якісні та кількісні характеристики. [14]

В Україні на сучасний демографічний стан значний відбиток котрий і досі проявляється наклали перша та друга світові війни, громадянська війна, голодомори, репресії та інші історичні події котрі відбувалися на теренах нашої держави. Значний негативний відбиток на демографічний стан залишила економічна криза кінця 80-х початку 90-х років, котра роз хитнула матеріальну забезпеченість населення.

Як чинник розселення населення демографічний показник відображає не тільки проблеми пов'язані із населення, а також він відображає проблеми сполучені механічним природним рухом, розміщення та структурою населення. За допомогою демографічних процесів можна простежити регіональні особливості котрі впливають на чисельність та людність населених пунктів. [14] Якщо говорити про зміни чисельності населення, то практично завжди можна стверджувати що вони спричиняють перерозподіл населення певного регіону та зростання урбаністичних процесів.

Станом на 1 січня 2021 року за оцінкою Головного управління статистики Чернівецької області проживало 896,6 тис. осіб, з котрих міське населення становило 388,4 тис.осіб, сільське – 508,2 тис.осіб. За період 2020 року чисельність населення скоротилась на 5066 осіб, що на 1000 осіб припадає 5,6 особи. [65]

Зменшення чисельності населення природною (4543 особи) та міграційним (523 особи) скороченням.

	Усього		2020р. у % до 2019р.	На 1000 наявного населення	
	2020р.	2019р.		2020р.	2019р.
Кількість живонароджених, осіб	8093	8295	97,6	9,0	9,2
Кількість мертвонароджених	35	36	97,2	×	×
Кількість померлих, осіб	12636	11084	114,0	14,1	12,3
у т.ч. дітей у віці до 1 року	44	57	77,2	5,4 ¹	6,8 ¹
Природний приріст (скорочення) населення, осіб	-4543	-2789	162,9	-5,1	-3,1

¹ На 1000 живонароджених.

Рис. 3. Загальна характеристика природного руху населення Чернівецької області (джерело ГУС Чернівецької області)

Аналізуючи дані рис 3 можна зазначити, що в порівнянні із 2019 роком чисельність живонароджених скоротилася на 202 особи у відсотковому співвідношенні це становить 2,4 %. Густота народжуваності із 2019 по 2019 рік скоротилась на 0,2 % (із 9,2 % до 9,0 %). Традиційно народжуваність в сільській місцевості переважає над міською у співвідношенні 9,9 % супроти 7,9 %, різниця між народжуваністю сільського та міського населення склала 2%.

У 2020 році показники смертності на 1000 жителів збільшилися із 12,3% до 14,1 % померлих. [65]

Якщо розглядати показники смертності в розрізі сільського та міського населення то тут ми також можемо простежити що смертність в сільській місцевості (15,4%) перевищила смертність у міській (12,3%) перевищення становить 3,1 %.

Серед основних причин смертності лідирують хвороби кровоносних систем, злоякісні новоутворення та інфекційне зараження COVID-19.

Варто зазначити що не зважаючи на загальне підвищення рівня смертності, показники смертності новонароджених дітей віком до 1 року, скоротилися до 13 померлих та 1 мертвонародженої дитини.

Головними причинами високих показників смертності дітей віком до одного року залишаються хромосомні аномалії, природжені вади розвитку та

деформації окремих станів перинатального періоду.

Міграційне скорочення впродовж 2020 року складалося із 6199 осіб прибулих, з них 6722 особи вибуло міграційне скорочення населення чернівецької області склало 532 особи. [65]

Тут варто зазначити, що переміщення населення відіграє важливу роль у формування соціально – економічного становища, а безпосередньо розвитку окремих регіонів. Міграція населення впливає не тільки на розвиток регіонів, але й змінюються якісні та кількісні показники сільських та міських населених пунктів, зростає урбанізованість території. Водночас міграція виступає доволі точним індикатором соціального, економічного, екологічного, політичного, релігійного та міжетнічного факторів. [14]

На сьогодні проблема міграційних процесів спостерігається не тільки в Україні, але й в низці інших пострадянських країн. Через те важливо досліджувати та вивчати проблеми, що спонукають населення до міграцій, встановлювати напрямки, структуру, масштаби та наслідки цього процесу. [14]

Висновки до другого розділу

Отже, в другому розділі нами було розглянуто та встановлено, що заселення території опанування її населенням є важливим чинником котрий характеризується освоєнням та розвитком поселень області. За допомогою ретроспективних досліджень ми можемо простежити яким чином формувалась поселенська мережа, досліджуючи територію ми можемо встановити основні фактори, що вплинули на таке утворення поселенської мережі.

Заселення Чернівецької області в цілому було складним. В різні періоди територію заселяли різні поселення, що так чи інакше впливали на формування специфічної локальної - первісної мережі розселення.

Саме природне середовище є одним із провідних чинників у формуванні первісних поселень. Адже забезпеченість природними ресурсами впливає на: господарську діяльність, забезпеченість продовольчими ресурсами; кількість,

доступність та можливість їх використання визначає галузеву та виробничу спрямованість території. Специфічні (особливі) природні умови території створюють сприятливі (комфортні) умови для проживання людей.

Розселення населення відбувається за різноманітних природних умов, в ході котрого відбувається адаптація людьми певної території. Характер розселення безпосередньо залежить від типу виробництва, що є притаманний для зайнятої території.

Чернівецька область є добре забезпеченою різного виду природними ресурсами. Сприятливий клімат із локальними особливостями свого прояву, родючі землі, лісові - запаси це все впливає безпосередньо господарську та промислову спеціалізацію населення.

Разом із тим на розселення населення впливають різні чинники до приклада економічні, соціальні, історичні, політичні. Чинники, що діють постійно, або тимчасово чи впродовж певного відтинку часу що спричиняє на зміну кількісних та якісних показників населення.

На демографічний стан України повпливали такі історичні події як перша та друга світові війни, економічна криза кінця 80-х початку 90-х, громадянська війна, голодомори, репресій та інші.

За допомогою демографічного показника відображають регіональні особливості, проблеми котрі впливають на чисельність населення.

Аналізуючи демографічний стан Чернівецька область то потрібно сказати що показник народжуваності скоротився на 0,2%. Показник смертності підвищився до 14,1%. Основними причинами як і раніше залишаються інфекційні зараження, COVID-19, злоякісні пухлини.

РОЗДІЛ 3. РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО - ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В РОЗРІЗІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Реформа адміністративно територіального устрою

Застосування ефективної моделі управління відображає перш за все процес узгодженого поєднання історичних факторів, природно ресурсного потенціалу та грамотного територіального устрою.

Адміністративно - територіальний устрій (АТУ) як державна система управління, виражена у регіональній політиці, за допомогою регіонального та місцевого управління, самоврядування закріплених у відповідних законодавчих актах з чітким поділом управлінських повноважень та функцій. [38]

Розуміючи важливість розвитку європейського вектора Україна активізувала розгляд принципів просторового розвитку, процесів децентралізації, котрі своєю чергою активізували питання удосконалення просторої організації регіонів та їх систем розселення.

Із становленням незалежності України ми отримали сформовану систему поселень із напівзруйнованими системо утворюючими зв'язками, оскільки економічна їх частина була в такому ж критичному стані як і сама економіка держави. Тому природно, що постало питання розробок районування та регіоналізації країни, а просторово-часовою основою для цього стали системи розселення різного рівня. Що досить добре простежується в переважній більшості виділених адміністративних районів та проекті майбутніх регіонів. Першим, що вступило в чинність дії та нарощувало темпи – це реформа адміністративно – територіального устрою України. Відповідно із Постановою Верховної Ради України від 17.07.2020 року № 807 – IX [58] у межах проведення реформи адміністративно - територіального устрою України, 19.07.2020 року згідно з котри в Чернівецькій області було ліквідовано 11 старих районів (Вижницький, Герцаївський, Глибоцький, Заставнівський, Кельменецький, Кіцманський, Новоселицький, Путильський, Сокирянський, Сторожинецький та

Хотинський) на заміну їх було утворено 3 нові: Вижницький із адміністративним центром у місті Вижниця, Дністровський із адміністративним центром у селищі міського типу Кельменці та Чернівецький із адміністративним центром в обласному центрі місті Чернівці. Та сформовано 52 територіальні громади котрі охоплюють територію усієї області. [65]

У 2014 році в Україні активно розпочався процес децентралізації, що передбачає низку реформ у різних напрямках для забезпечення правом на забезпеченість мешканців міських та сільських населених пунктів сучасною освітою, медициною, якісними адміністративними, соціальними, комунальними послугами та іншим.

На перший погляд здається що процес реформування адміністративно - територіального устрою є досить швидким, насправді ж це, довготривалий, багато етапний збалансований процес в межах котрого вирішується велика кількість нормативно – правових, фінансових, адміністративних та інших питань.

Перше з чого починається реформа - це з підготовки. В межах цього етапу відбувається розроблення та затвердження концепції реформи; розроблення нормативно - правових актів потрібних для впровадження реформи; кадрова підготовка не тільки службових виконавчих органів, але й органів місцевого самоврядування; розроблення системи одиниць АТО для регіонів.

Далі в дію вступає соціально - політична основа реформування і це є другим етапом. Він складається зі складання єдиних стандартів для надання адміністративних послуг; підписання указів про здійснення реформи головними виконавчими органами держави; розроблення програми фінансових заохочень для громад що на добровільній основі погодилися із реформуванням та безпосередньо згідно з законодавством формування громад.

Третій етап. На цьому етапі передбачається завершення формування громад відповідно до законів; перебудова районних держадміністрацій; формування нових районів відповідно до критеріїв формування; проведення виборів по

набору до рад управління нових громад; передача обов'язків та повноважень старих органів самоврядування новим.

На четвертому етапі реформування адміністративно територіального устрою проводяться зміни в Конституції; вносяться правки до чинного проєкту; затвердження та упорядкування виконавчих органів та повна незворотна реорганізація старих адміністративних держадміністрацій. [29]

Реформа АТУ ще не добігла свого завершення, як ми уже спостерігаємо прогалини в формуванні АТО низового рівня. Адже, в переважній більшості, під час самостійного об'єднання поселень у територіальні громади увага на методичні рекомендації [56] щодо їх формування не зверталася. А якщо й враховували - то рекомендації щодо чисельності мешканців та розташування адміністративного центру. [33] Однак ми маємо пам'ятати, що основою будь яких реформ є населення із його потребами, точніше їх забезпеченням. І першочерговою метою децентралізації є саме забезпечення прав громадянина на комфортне життя, освіту, медичне обслуговування, безпеку, тощо. Значний перелік цих завдань є суголосним із блоком соціальних чинників функціонування територіальних громад як штучного утворення, та територіальних систем розселення – як самостійно сформованої суспільно-географічної одиниці. [33]

3.2. Проблеми сучасного адміністративно - територіального устрою та шляхи їх подолання

Здійснивши реформування адміністративно територіального устрою, залишилися певні прогалини котрі необхідно усувати для удосконалення сучасного АТУ.

Отож, до основних проблем АТУ України відносять:

1) скорочення бюджетних програм для сіл, що приводить до міграції сільського населення та підвищення урбанізації;

- 2) відсутність спільної системи оцінювання ефективності та доцільності розподілу фінансів для АТО певного рівня;
- 3) неефективне розтрачання фінансів на функціонування органів влади в АТО із критично низькою чисельністю населення;
- 4) недостатньо впорядкованість сучасної структури АТУ;
- 5) відсутність класифікаційних маркерів та порядку зарахування для ряду існуючих АТО;
- 6) земельна не впорядкованість, недотримання юридичних норм підписання угоди між власниками земельних ділянок що зумовлює зниження ефективності використання земель;
- 7) відсутність єдиного органу місцевого упорядкування із земельних питань;
- 8) неконтрольованість діяльності органів місцевого самоврядування виконавчих осіб влади;
- 9) неврегульованість мережі бюджетних установ (на рівні селища, села та міста), існування бюджетної дворівневої системи трансферів спричиняє нерівномірність фінансового забезпечення;
- 10) недостатня кількість кваліфікованих кадрів, що мають забезпечувати технічне обслуговування адміністративних установ. [29]

Для подолання численних проблем та побудови високо результативної територіальної організації необхідно:

- удосконалити вимоги до організації АТУ;
- впорядкувати юридично правові норми АТО;
- структуризація управління поселень на різних рівнях;
- систематизація органів публічної влади.[29]

3.3. Методичні рекомендації територіальної доступності для закладів обслуговування

Серед критеріїв безпосередньої реалізації реформування адміністративно-територіального устрою є відповідність зонам обслуговування населення у

територіальних громадах, оскільки саме це відповідає за умови та рівень життя населення. Тому нами було досліджено основні напрями діяльності установ сфери обслуговування, щоб була забезпечена територіальна доступність послуг для відповідної територіально спільності людей.

Проаналізувавши методичні рекомендації щодо територіальної доступності центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) – тобто можливості суб'єкта звернення відвідати територіальний підрозділ або віддалене (пересувне) робоче місце адміністрації, як найближче до місця свого проживання, [61] можна виділити наступні критерії територіальної доступності ЦНАП :

- відстань і час, що витрачаються на дорогу до точки доступу повинна становити не більше ніж 14 кілометрів. У разі коли територіальна доступність точки доступу визначається із застосуванням критерію часу, що витрачається на дорогу до неї, такий час повинен становити не більше ніж 30 хвилин за наявності розвинутої транспортної інфраструктури;
- розвинутість транспортної інфраструктури;
- розташування та статус населених пунктів, щільність та концентрація населення - робочі місця адміністраторів можуть бути розташовані за рішенням органу місцевого самоврядування в населених пунктах, які розташовані на відстані менш ніж 14 кілометрів до центру та мають кількість населення менше ніж 10 тис. та 500 осіб відповідно;
- рівень доступу до Інтернету.

Згідно з реформою медицини територіальна доступність повинна бути досягнута шляхом організації мережі медичних закладів та окремих фізичних осіб об'єднавши їх у госпітальний округ. В межах Чернівецького госпітального округу в майбутньому сформується медичні заклади загального, кластерного та над кластерного рівнів [56], які виділять на основі: щільності та концентрації населення. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.11.1019 №1047 було встановлено:

- багатопрофільна лікарня інтенсивного лікування першого рівня повинна забезпечувати надання медичної допомоги не менш як 120 тис. осіб;

- багатопрофільна лікарня інтенсивного лікування другого рівня повинна забезпечувати надання медичної допомоги не менш як 200 тис. осіб;

- загальні лікарні, з надання найпростішої (базової медичної допомоги) від 50 – 80 тис. осіб;

- часу доїзду до багатопрофільних лікарень інтенсивного лікування першого та другого рівня визначаються таким чином, щоб жителі, які проживають у зоні їх обслуговування (у тому числі суміжних госпітальних округах) у межах не більше 60 хвилин проїзду автомобільним транспортом, мали доступ до вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги [13];

- розвинутість транспортної інфраструктури. [28] Найскладнішим завданням процесу децентралізації є створення функцій управління освітою. Згідно з останнім реформуванням загальної середньої освіти планується визначення опорних закладів, територіальна доступність, котрих базується на зручності перевезень, розвинутості автомобільних доріг з твердим покриттям та демографічних показниках.

Згідно з положенням про освіту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 та витягу про «Положення про освітній округ», радіус обслуговування від місця проживання до загальноосвітнього навчального закладу повинен складати не більше 0,5 км пішохідної доступності. Згідно з цим документом дозволяється розміщення шкіл на відстані транспортної доступності: для учнів шкіл I ступеня, 15 хвилин (в один бік). Для учнів шкіл II та III ступенів – не більше 30 хвилин (в один бік). У сільській місцевості розміщення шкіл передбачає для учнів I ступеня – радіус пішохідної доступності не більше 2 км і не більше 15 хвилин (в один бік) за

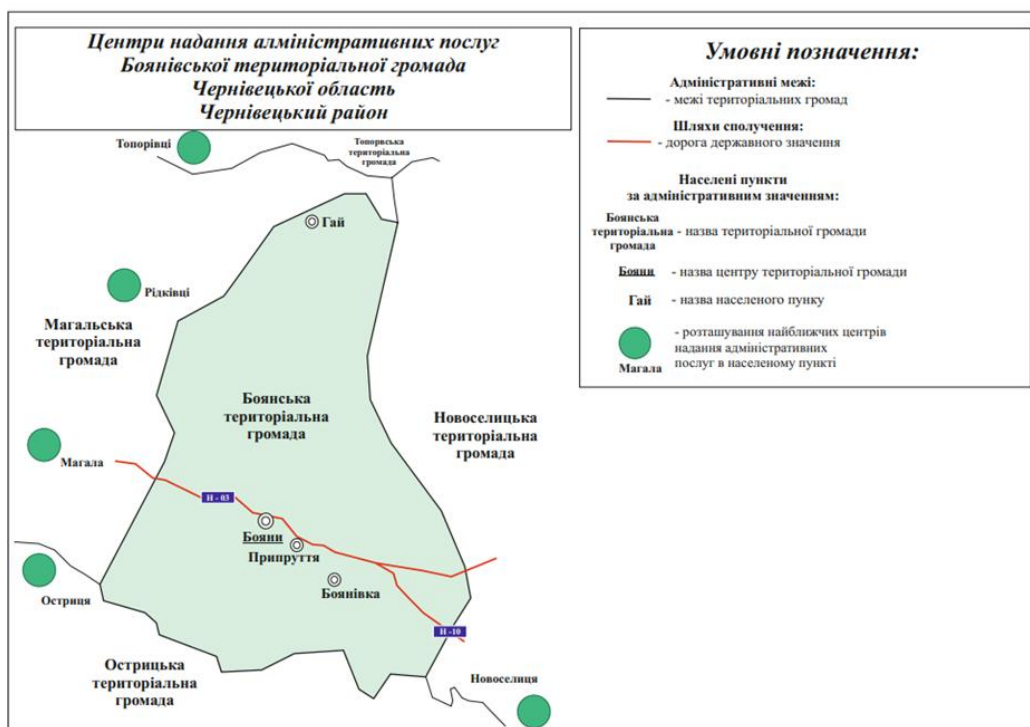
умови транспортного забезпечення учнів. У сільській місцевості перевезення учнів повинно здійснюватися спеціальним транспортом. [59]

3.4. Транспортна доступність територіальних громадах Чернівецької області

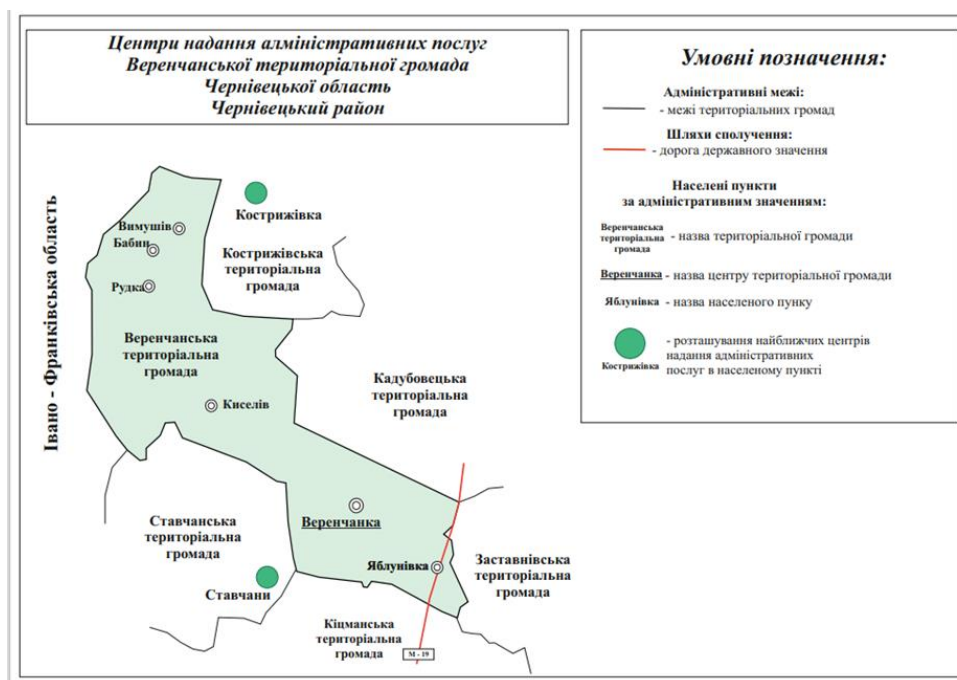
Отож, згідно до запропонованих рекомендацій розташування центрів надання адміністративних послуг, медичних закладів та закладів освіти нами було досліджено територіальні громади Чернівецької області на предмет дотримання критерію відповідності зонам обслуговування населення.

В загальному в Чернівецькій області нараховується 120 Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) з них у Вижницькому районі - 17, Дністровському - 32 та 71 відповідно в Чернівецькому районі. Відповідно до основних на нашу думку критеріїв відстані та часу, ми розрахували транспортну доступність для населення територіальних громад до центрів надання адміністративних послуг.

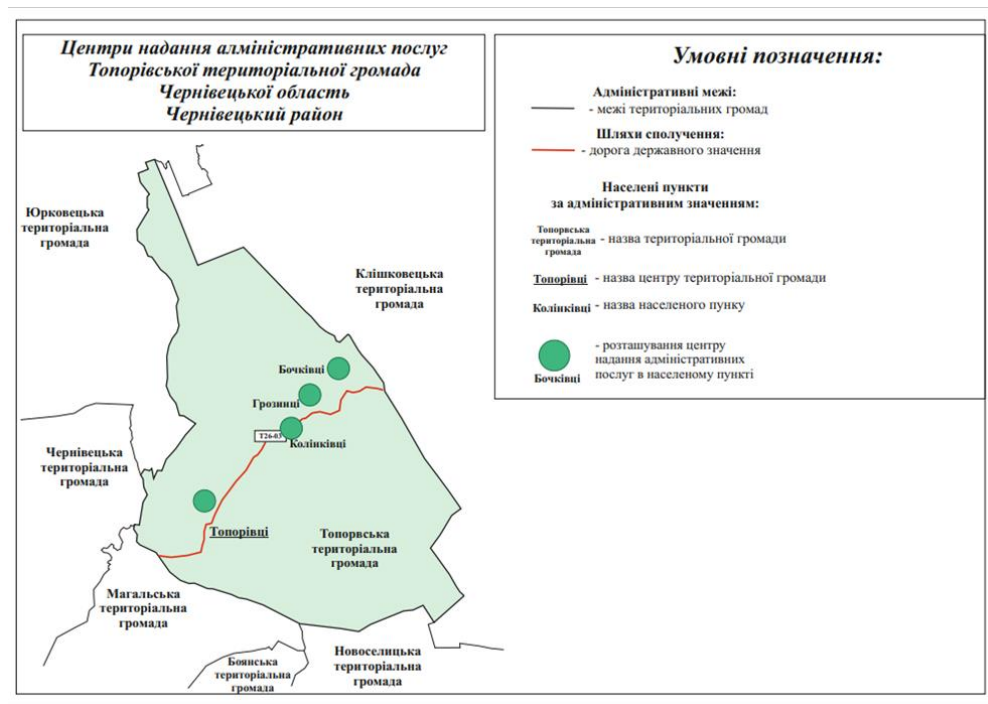
В Чернівецькому районі ми обрали для прикладу Боянівську , Веренчанську та Топорівську територіальні громади. На території Боянівської та Веренчанської громад відсутні ЦНАП та пересувні центри надання адміністративних послуг **Рис. 3.1. та рис. 3.2.** А в Топорівській територіальній громаді в кожному селі розташовується ЦНАП , що вже значною мірою може свідчити про забезпеченість населення адміністративними послугами.

Рис.3.1. Центри надання адміністративних послуг Боянської територіальної громади

Рис. 3.2. Центри надання адміністративних послуг Боянської територіальної громади

Рис. 3.3. Центри надання адміністративних послуг Топорівської територіальної громади

Відсутність таких важливих адміністративних установ вже може свідчити про ускладнення функціонування місцевих органів самоврядування, адже мешканців не мають можливості за необхідності скористатися тією чи іншою послугою за термінової потреби. За відсутності ЦНАП на території громади жителі відповідних сіл Боянівської та Веренчанської територіальних громад для отримання послуг змушені звертатися до сусідніх територіальних громад.

Проаналізувавши розташування ми знайшли в сусідніх територіальних громадах найближчі ЦНАПи. Для Боянівської найближчі - це Топорівський, Рідковецький територіальний підрозділ, Магальський ЦНАП, Острицький та Новоселицький. У Веренчанській територіальній громаді ситуація складніша і найближчі ЦНАПи розташовуються в Кострижівську та Ставчанську. Володіючи цією інформацією ми розрахували транспортну доступність за показником відстані **Рис. 3.4., 3.5. (додатку 1)** та часу **Рис. 3.6., 3.7. (додатку 2)** та відобразили таким самим чином транспортну доступність за показником

відстані **Рис. 3.8.** та часу **Рис. 3.9. (додатку 3)** для Топорівської територіальної громади.

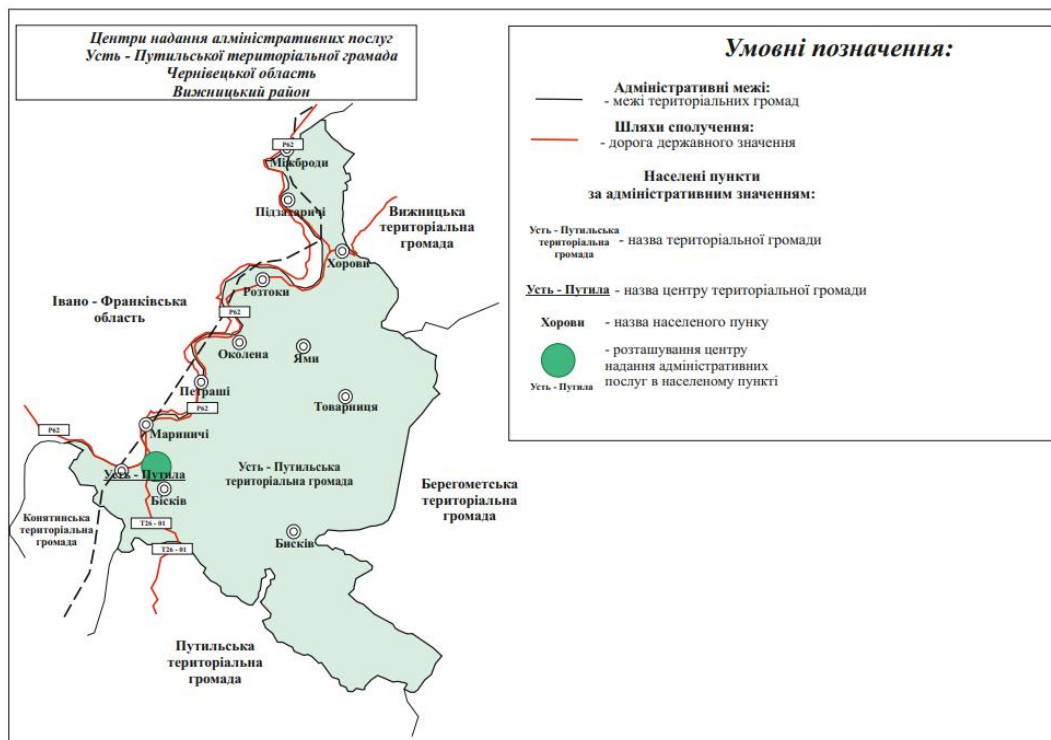
Аналізуючи **Рис. 3.4. та 3.6. (додатків 1 та 2)** можемо спостерігати, що відсутність ЦНАП в межах Боянівської території громади не створює якихось незручностей за рахунок п'яти ЦНАП котрі оточують громаду зі всіх сторін, а найголовніше - відповідають рекомендаціям, про розміщення не більше 14 кілометрової та часової 30-хвилинної доступності та покривають територію громади повністю, тобто жителі за потреби зможуть отримати необхідні послуги, хоча й змушені звертатися до чужої ТГ.

Розглядаючи **Рис. 3.5. та 3.7. (додатків 1 та 2)** ми вже можемо прослідкувати ускладнення ситуації в порівнянні із попереднім прикладом. Не дивлячись на те, що наявні ЦНАП в сусідніх громадах за рекомендаціями відстані та часу покривають Веренчанську територіальну громаду, тут чітко простежується порушення критерію доступності. Позаяк жителям до прикладу села Киселів далеко що до Ставчанського, що до Кострижівського ЦНАП інших поблизу центрів надання адміністративних послуг немає, люди вже відчують утиснення.

І розглядаючи **Рис. 3.8. та 3.9. (додатку 3)** ми можемо побачити, що розміщені центри надання адміністративних послуг в межах Топорівської територіальної громади не тільки повністю забезпечують населення якісними та доступними адміністративними послугами, але й частково захоплюють території сусідніх територіальних громад та обслуговуючи їх населення.

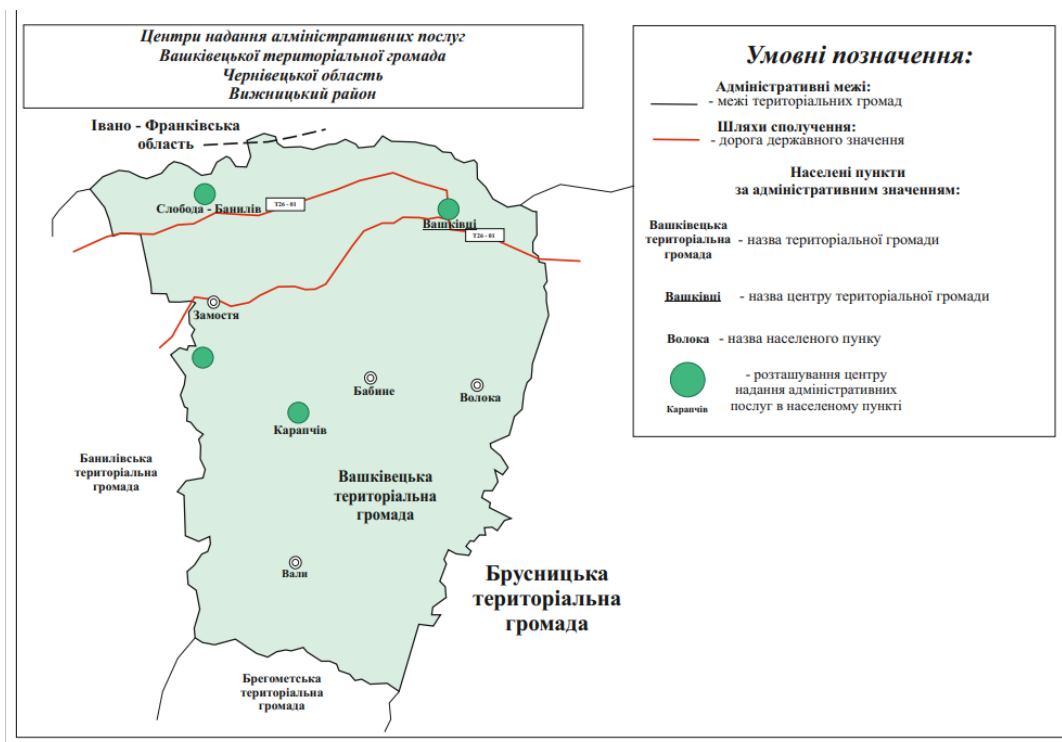
Тобто серед трьох розглянутих прикладів даного району можна підсумувати та визначити що лише одна територіальна громада чітко дотримується та відповідає прописаним методичним рекомендаціям щодо розміщення адміністративних установ із забезпечення послуг.

З Вижицького району нами обрано за приклад Усть-Путильську та Вашківецьку територіальні громади. В Усть-Путильській ТГ розташовується один центр надання адміністративних послуг в центрі територіальної громади Усть – Путилі, **Рис. 3.9.**

Рис. 3.9. Центри надання адміністративних послуг Усть – Путильської територіальної громади

У Вашківецькій ТГ центрів надання адміністративних послуг чотирьох (Слобода - Банилів, Вашківці, Замостя та Карапчів), **Рис. 3.10.**

Рис. 3.10. Центри надання адміністративних послуг Вашківецької територіальної громади

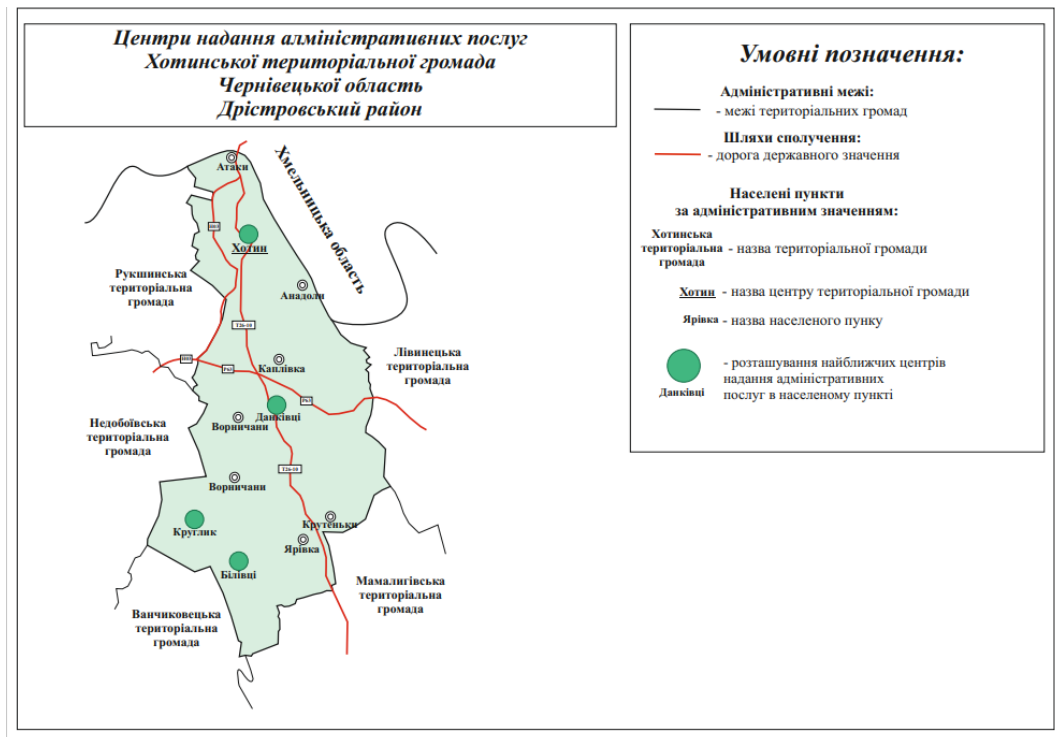
На відміну від попереднього цей район розташовується у передгірській частині, тобто рекомендації транспортної доступності відіграють важливу роль для забезпечення населення адміністративними послугами.

Розглядаючи **Рис. 3.11.** та **Рис. 3.13.**(**додатків 4 та 5**) ми можемо простежити, що наявного одного ЦНАП в Усть-Путилі не вистачає для всієї громади позаяк він частково забезпечує населення. Жителі таких сіл як Бисків та Товарниця не підпадають під рекомендації відстані та часу, тому, що вони знаходяться досить далеко від центру територіальної громади. Відповідно до цього варто передбачити розташування ще одного центру надання адміністративних послуг в даній територіальній громаді, або ж мобільної філії.

На **Рис. 3.12.** та **Рис. 3.14.** (**додатків 4 та 5**) ми можемо побачити, що наявні чотири ЦНАП відповідно до рекомендацій відстані та часу практично повністю покривають Вашківецьку територіальну громаду. За критерієм відстані та часу можна простежити невеличку ділянку в селі Вали котра не охоплюється, відповідно до цього можна запропонувати розмістити безпосередньо в селі Вали тимчасовий пункт надання адміністративних послуг котрий буде працювати в певні дні тижня.

В Дністровському районі пропонуємо розглянути питання відповідності зонам ослугування населення на прикладі Хотинської, Мамалигівської, Вашковецької, Сокирянської, Новодністровської та Рукштинської територіальних громад.

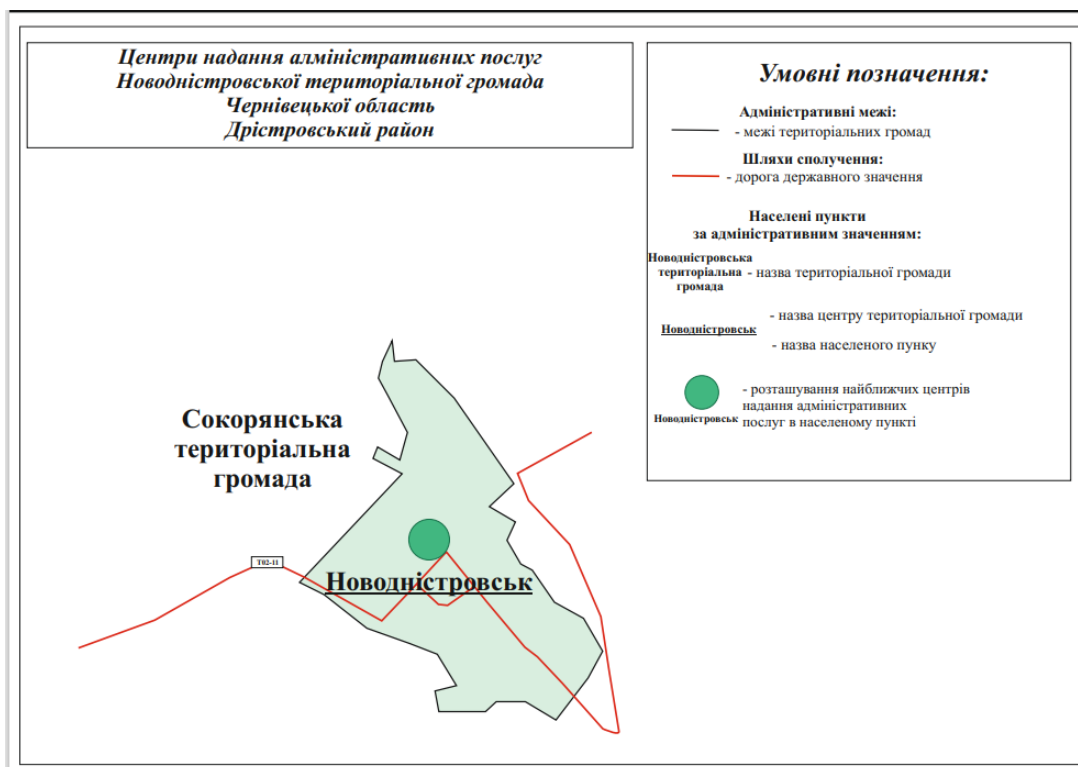
В Хотинській ТГ розміщується чотири центри надання адміністративних послуг (Хотин, Данківці, Круглик, Білівці) **Рис.3.15.**

Рис. 3.15. Центри надання адміністративних послуг Хотинської територіальної громади

Розглядаючи транспортну доступність в Хотинській територіальній громаді **Рис. 3.16. та 3.17. (додатку 6)** варто зазначити, що за критерієм часу чотири центри надання адміністративних послуг покривають територію повністю, а ось за критерієм відстані на карті в районі сіл Ярівка та Крутеньки утворюється непокрита територія. Відповідно до цього в майбутньому варто розглянути розташування ще одного ЦНАП в цьому районі.

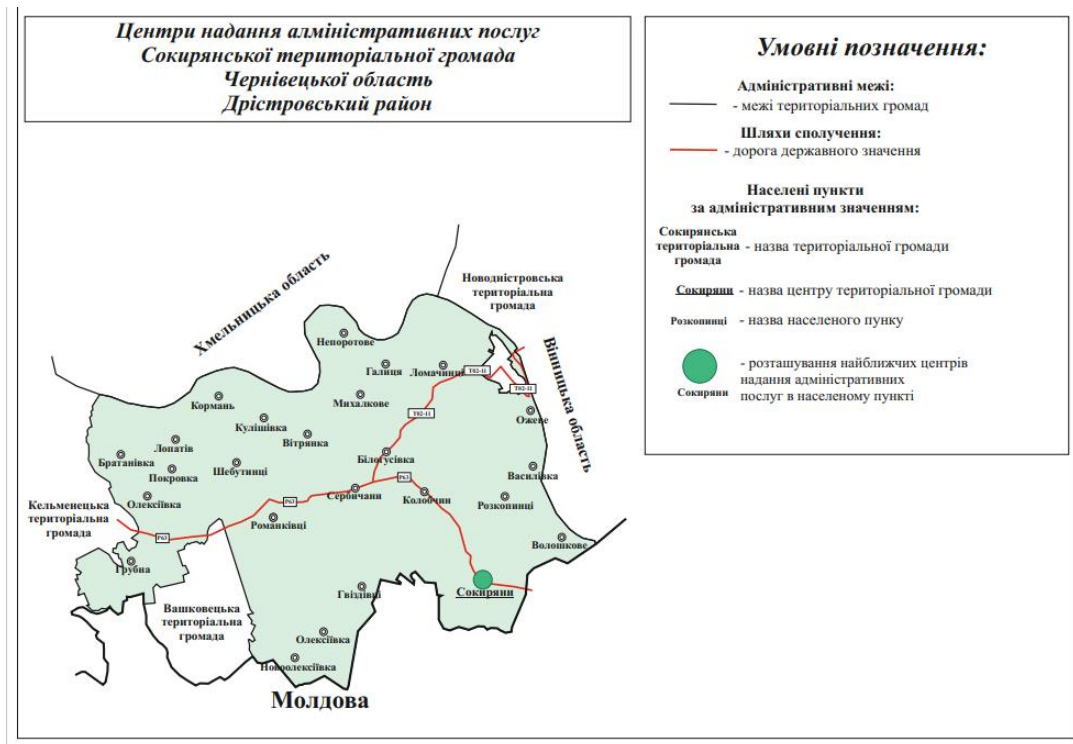
Наступною розглянемо Новодністровську територіальну громаду. Це невеличка територіальна громада котра складається із одного населеного пункту міста Новодністровськ в котрому розміщується один центр надання адміністративних послуг **Рис. 3.18.**

Рис. 3.18. Центри надання адміністративних послуг Хотинської територіальної громади

Розглядаючи два побудовані рисунки 3.19. та 3.20. (додатку 7) ми чітко бачимо, розташований центр надання адміністративних послуг забезпечує не тільки потреби населення власного міста, а також і населених пунктів сусідніх територіальних громад.

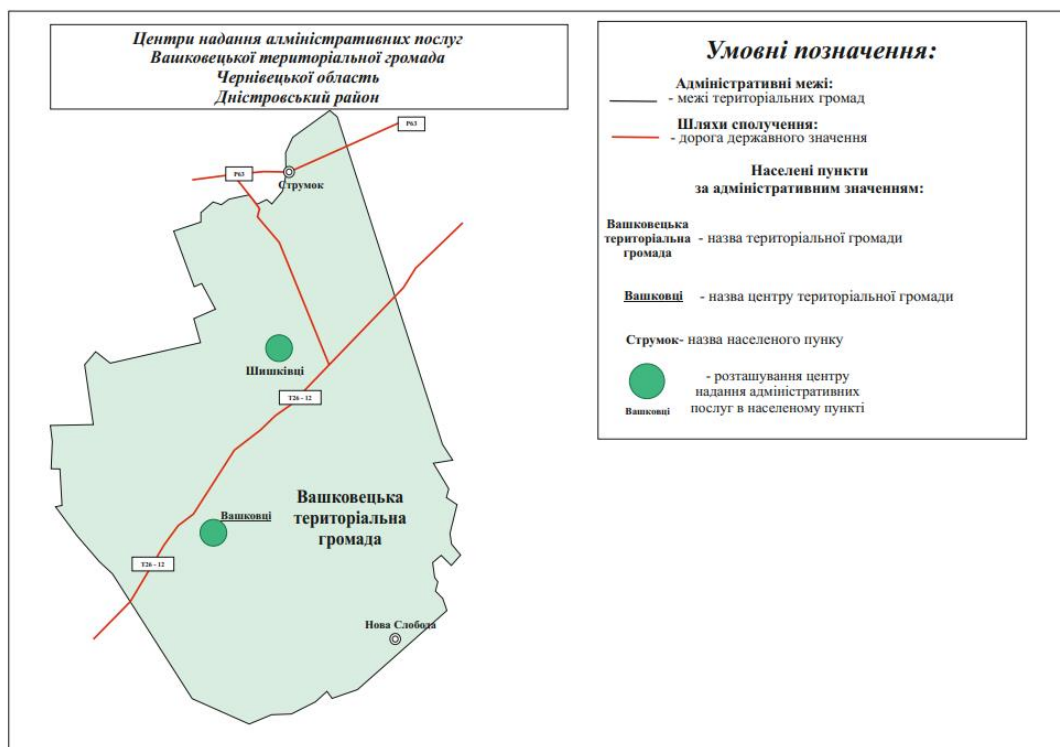
Далі пропонуємо розглянути близьку по сусідству Сокирянську територіальну громаду. Із **рисунку 3.21.** ми бачимо, що розміри територіальної громади досить обширні, до її складу входить 25 населених пунктів і на цю кількість в громаді розташовується один ЦНАП.

Рис. 3.21. Центри надання адміністративних послуг Сокирянської територіальної громади

Розрахувавши територіальну доступність за запропонованими рекомендаціями на **рисунках 3.22. та 3.23. (додатку 8)** ми можемо побачити, що якщо за показником часу єдиний ЦНАП охоплює досить велику територію, що в тій чи іншій мірі забезпечує населення найближчих населених пунктів у отриманні якісних адміністративних послуг. То ситуація із показником відстані зовсім несприятлива. Забезпечуються лише найближчі, ті що розташовуються на півночі, північному – заході частково на сході значно гірше забезпечені, що жителів цих населених пунктів однозначно буде спонукати до переміщення в сусідні територіальні громади задля забезпечення власних потреб.

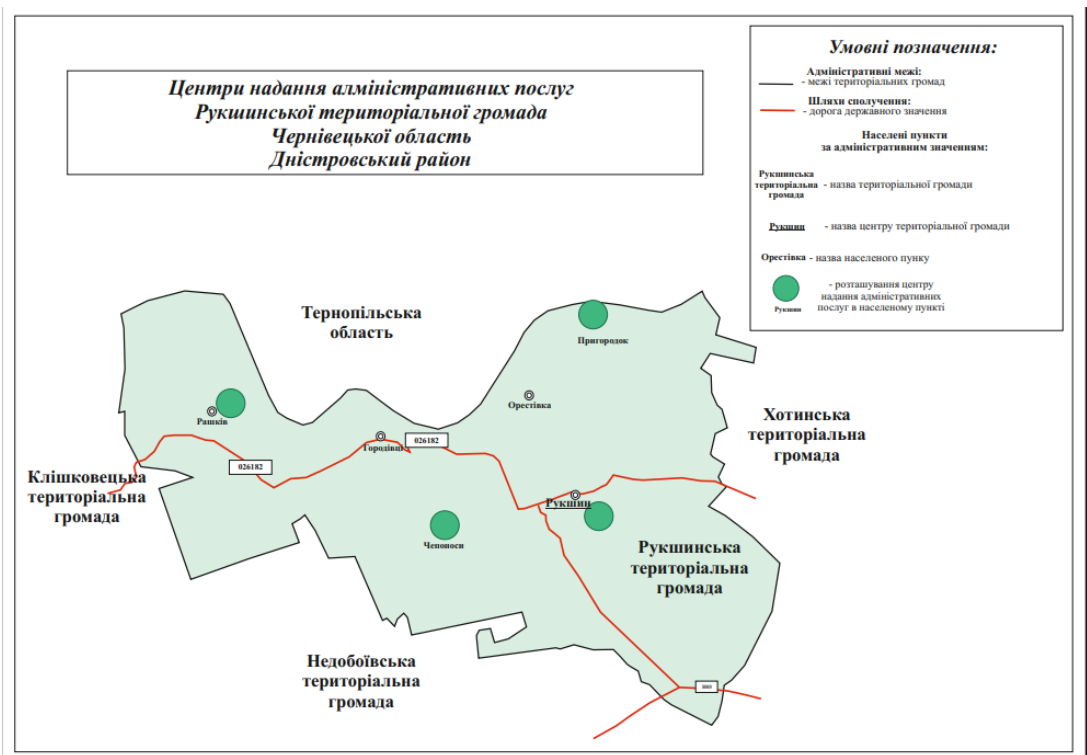
Поблизу із Сокирянською територіальною громадою розташовується невеличка за розмірами Вашковецька територіальна громада, котра складається із чотирьох населених пунктів (Вашковців, Шишківців, Струмка та Нової Слободи). В межах даної громади розташовується два ЦНАП в Вашковцях та Шишківцях **Рис. 3.24.**

Рис. 3.24. Центри надання адміністративних послуг Вашковецької територіальної громади

Аналізуючи побудовані **Рис. 3.25 . та 3.26. (додатку 9)** ми чітко бачимо що дані два центри надання адміністративних послуг повністю забезпечують не тільки населення своєї територіальної громад, але й вигідно розташовані для надання адміністративних послуг мешканцям сусідніх населених пунктів.

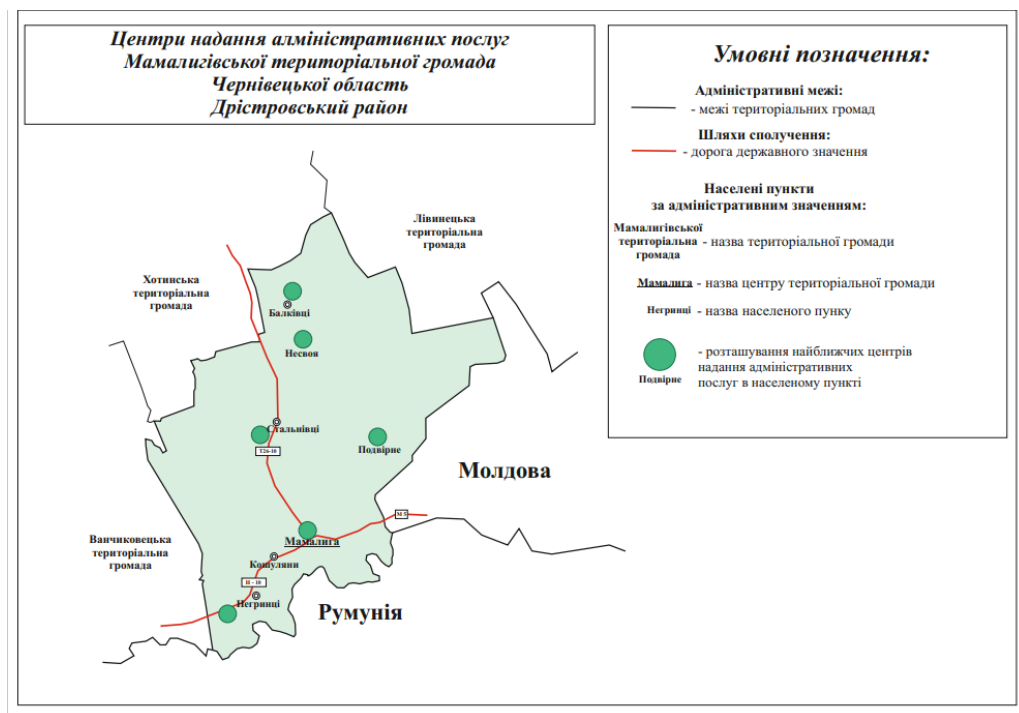
Передостанньою територіальною громадою котру б ми хотіли розглянути перед завершенням – це Рукшинська територіальна громада. Це невеличка територіальна громада до складу котрої входить шість населених пунктів (Рашків, Городівці, Чепоноси, Рукшин, Орестівка та Пригородок). В межах територіальної громади розташовується чотири ЦНАП в селах Рашків, Чепоноси, Рукшин та Пригородок, **Рис. 3.27.**

Рис. 3.27. Центри надання адміністративних послуг Рукшинської територіальної громади

Встановивши розташування та кількість центрів надання адміністративних послуг було розраховано для них транспортну доступність за критеріями відстані та часу **Рис. 3.28. та 3.29. (додаток 10)**, проаналізувавши котрі ми чітко можемо стверджувати, що жителі дана територіальної громади повністю забезпечені адміністративними послугами.

На сам кінець хочемо розглянути на нашу думку одну з еталонних громад щодо дотримання рекомендацій та розміщення центрів надання адміністративних послуг - Мамалигівську територіальну громаду. В межах даної територіальної громади розташовується аж шість центрів надання адміністративних послуг, **Рис. 3.30.**

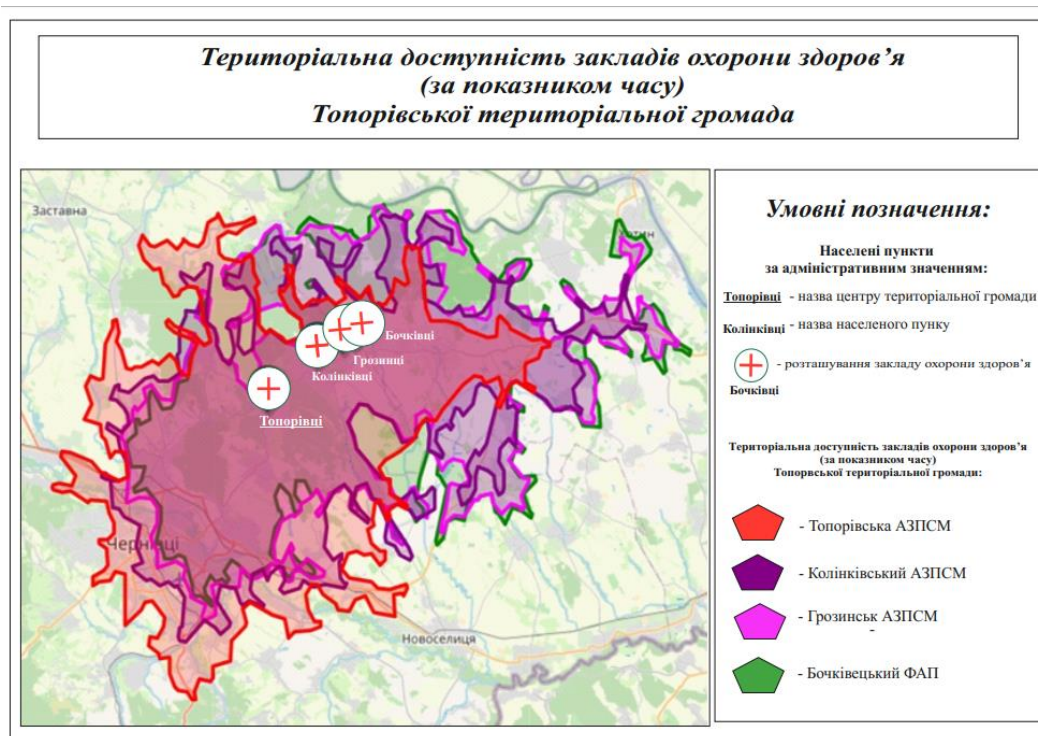
Рис. 3.30. Центри надання адміністративних послуг Мамалігівської територіальної громади

Отже, розглядаючи **Рис. 3.31. та 3.32. (додаток 11)** ми чітко бачимо, що п'ять центрів надання адміністративних послуг котрі розташовуються в межах громади за рекомендаціями відстані та часу повністю забезпечують населення громади в отриманні якісних, швидких адміністративних послуг. Можна побачити, також і те що наявні ЦНАП частково, а на півночі навіть на половину перекривають сусідню ТГ.

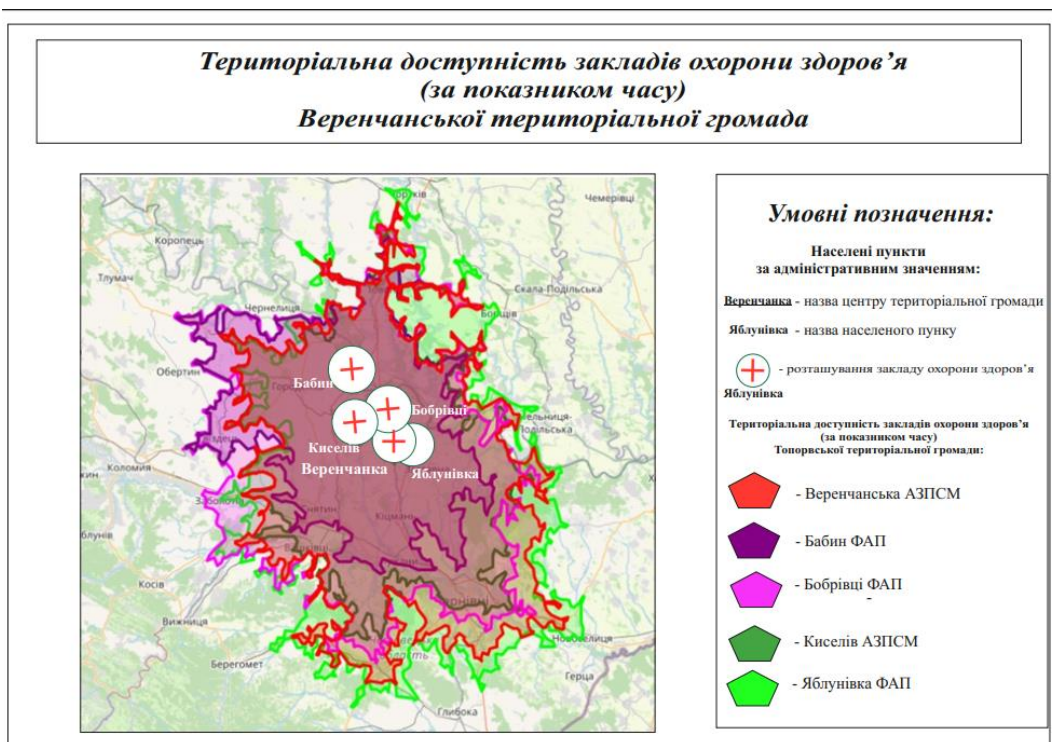
Наявність та доступність закладів охорони здоров'я є вагомим пунктом дотримання критерію відповідності обслуговування населення, надто в сільських ТГ. Відповідно до вище вказаних вимог пропонуємо розглянути територіальну доступність населення до закладів охорони здоров'я та дотримання рекомендацій щодо їх розміщення на прикладі Топорівської та Веренчанській територіальних громад.

В межах Топорівської територіальної громади працюють три заклади охорони здоров'я з них дві амбулаторії загальної практики - сімейної медицини (АЗМС) та один фельдшерсько - акушерський пункт (ФАП). У Веренчанській

територіальній громаді також два АЗМС в селі Веренчанка та Киселів та три ФАП.

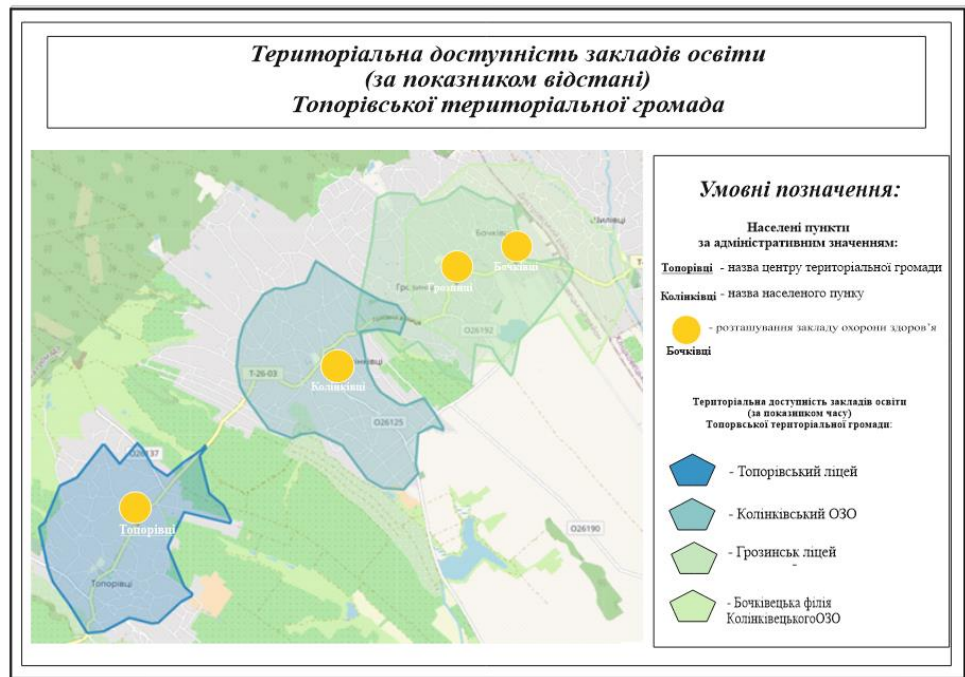
**Рис. 3.33._ Транспортна доступність закладів охорони здоров'я
Топорівської територіальної громади
(за показником часу)**

**Рис. 3.34._ Транспортна доступність закладів охорони здоров'я
Топорівської територіальної громади
(за показником часу)**

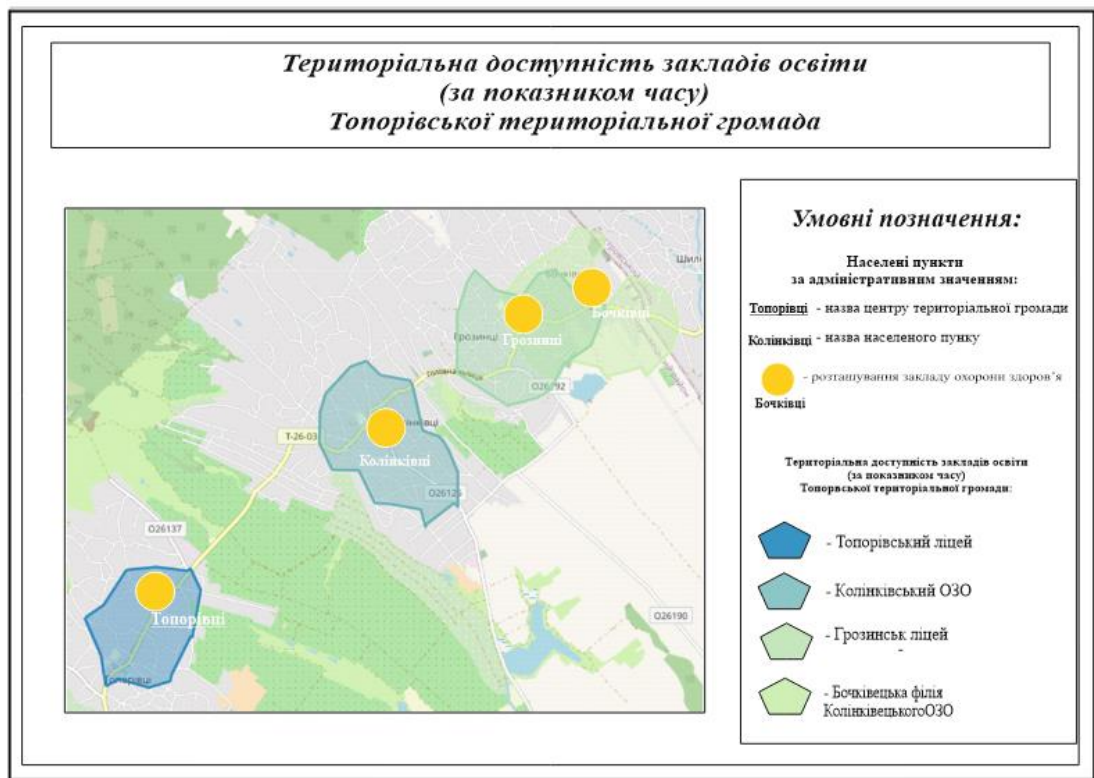
Розглядаючи побудовані картосхеми транспортної доступності закладів охорони здоров'я **Рис. 3.33. та 3.34.** ми можемо спостерігати, що кількість наявних закладів охорони здоров'я в досліджуваних територіальних громадах повністю покривають не тільки потреби їх мешканців, але і мешканців сусідніх територіальних громад. Відповідно до цього можемо зробити висновок, що розташування закладів охорони здоров'я дотримано.

Згідно з рекомендацією відстані та часу ми дослідили транспортну доступність закладів освіти. На прикладі Топорівської територіальної громади хотіли б показати чи відповідає рекомендаціям розташування закладів освіти. Отож, до складу Топорівської територіальної громади входить чотири села - безпосередньо саме село Топорівці котре є центром територіальної громади, Колінківці, Грозинці та Бочківці. В межах Топорівської територіальної громади функціонує чотири заклади освіти в кожному населеному пункті, з них Кольнківецький ОЗО та Бочковецька філія Колінковецького ОЗО). Всі чотири населені пункти розташовані вздовж розвинутої автомобільної дороги із твердим покриттям, міжнародного значення (Т26-03), тобто умова твердого покриття для транспортування учнів між закладами за потреби, або доїзд до опорних закладів освіти дотримано.

Рис. 3.35. Транспортна доступність закладів освіти Топорівської територіальної громади (за показником відстані)

Із рисунка **Рис. 3.35** ми можемо побачити, що в районі сіл Колінківці, Грозинці та Бочківці утворився потужний освітній округ котрий за критерієм відстані забезпечує не тільки потреби власних населених пунктів в освіті, а також перекриває половину села сусідньої територіальної громади (Бочковецька філія Колінківського ОЗО). Щодо Топорівського ліцею то ми можемо побачити що цей освітній заклад охоплює більшу частину населеного пункту, але залишається значна частина території на периферії котра не досягається рекомендаціями відстані, тобто доступність є ускладненою. В такому випадку згідно з тих самих рекомендацій в даному населеному пункті повинно бути передбачено спеціальне транспортне забезпечення учнів.

**Рис. 3.36. Транспортна доступність закладів освіти Топорівської територіальної громади
(за показником часу)**

Щодо рекомендації часу **Рис. 3.36.** то ми можемо зауважити, що територія охоплення досягнення закладів зменшилась, тобто пішим способом до закладів освіти зможуть добиратися лише ті учні котрі проживають неподалік від нього, всіх інших необхідно забезпечити знову ж централізованим спеціальним перевезенням.

Висновок до третього розділу

Отже, в третьому розділі нам вдалося з'ясувати, що адміністративно - територіальний устрій (АТУ) - державна система управління, виражена у регіональній політиці, за допомогою регіонального та місцевого

управління, самоврядування закріплених у відповідних законодавчих актах з чітким поділом управлінських повноважень та функцій.

Відмовившись від старої радянської системи та взявши європейський напрямок були активовано процес децентралізації та питання просторового розвитку.

Система реформування адміністративно - територіального устрою становити собою складний, довготривалий та поетапний комплекс котрий збалансовано націлений на вирішення адміністративних в першу чергу, фінансових та нормативно - правових запитань. В загальному комплексі складається із чотирьох етапів реформування, кожний з котрих розглядає та вирішує окремий блок запитань.

Таким чином в процесі децентралізації в Чернівецькій області було ліквідовано 11 старих районів (Вижницький, Герцаївський, Глибоцький, Заставнівський, Кельменецький, Кіцманський, Новоселицький, Путильський, Сокирянський, Сторожинецький та Хотинський) на заміну їх було утворено 3 нові: Вижицький з адміністративним центром у місті Вижиця, Дністровський з адміністративним центром у селищі міського типу Кельменці та Чернівецький з адміністративним центром в обласному центрі місті Чернівці. Та сформовано 52 територіальні громади котрі охоплюють територію усієї області.

Позаяк навіть вже на сьогодні в процесі децентралізації помічені прогалини в АТУ нами було розглянуто основні проблеми та їх шляхи подолання.

Також нами в розрізі цього розділу було досліджено та проаналізовано методичні рекомендації щодо територіальної доступності центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), з освітніх та медичних закладів.

Та на основі цих рекомендацій щодо розташування центрів надання адміністративних послуг, медичних закладів та закладів освіти ми розглянули територіальні громади Чернівецької області на предмет дотримання критерію відповідності зонам обслуговування населення. І в результаті чого можемо зазначити, що в Чернівецькій області не всі територіальні громади є забезпеченими установами надання першочергових послуг обслуговування.

Відсутність таких установ спричиняє міграції, територіальної диспропорції, зміни в економічному розвитку окремих АТО. Тому на основі вже цих досліджень попри незавершеність реформи децентралізації можна формувати пропозиції щодо її удосконалення шляхом об'єднання деяких територіальних громад, перерозподілу та розміщення важливих адміністративних закладів обслуговування.

ВИСНОВКИ

Отже, на основі поставлених завдань та виконаної роботи можемо зробити загальний висновок, що дослідження соціально - просторових зв'язків на даний час є важливою складовою формування та чіткого, у злагодженого функціонування різних систем, котрі входять до її складу.

1. В першу чергу нами було розглянуто теоретико – методологічні засади проведення суспільно – географічних досліджень систем розселення регіону. Тут нами було що розселення населення виступає особливим багатогранний об'єкт котрий досліджують велика кількість науковців із різних галузей наук. Важливу роль у формуванні систем розселення відіграють соціально - просторові зв'язки за допомогою котрих можна об'єднувати територіальні громади. Регіональні системи розселення (РСР) відіграють вагомe значення у формуванні загальнодержавної системи, у зв'язку з тим, що вони становлять собою каркас просторої організації суспільних комплексів та є основою функціональних підсистем.

2. Структурна регіональних систем розселення має чималу кількість поділів утворюючи структурні елементи різних ієрархічних рівнів. В цілому системи розселення проявляють себе як інертні територіальні системи. Трансформація розселення проявляється здебільшого як зміна внутрішньої структури та функцій (якісні зміни) та зміна людності населених пунктів (кількісні зміни). Отже, виходячи із цього можемо зробити висновок що трансформація торкається функціональних елементів ієрархічної системи.

3. Заселення території є важливим чинником котрий характеризується освоєнням та розвитком поселень області. За допомогою ретроспективних досліджень ми простежуємо яким чином формувалась поселенська мережа, досліджуючи територію ми можемо встановити основні фактори, що впливають на таке утворення поселенської мережі.

Заселення Чернівецької області в цілому було складним. В різні періоди територію заселяли різні поселення, що так чи інакше впливали на формування специфічної локальної - первісної мережі розселення.

4. Було з'ясовано, що система реформування адміністративно - територіального устрою становить собою складний, довготривалий та поетапний комплекс котрий збалансовано націлений на вирішення адміністративних в першу чергу, фінансових та нормативно - правових запитань.

В ході політики децентралізації в Чернівецькій області було ліквідовано 11 старих районів (Вижницький, Герцаївський, Глибоцький, Заставнівський, Кельменецький, Кіцманський, Новоселицький, Путильський, Сокирянський, Сторожинецький та Хотинський) на заміну їх було утворено 3 нові: Вижницький з адміністративним центром у місті Вижниця, Дністровський з адміністративним центром у селищі міського типу Кельменці та Чернівецький з адміністративним центром в обласному центрі місті Чернівці. Та сформовано 52 територіальні громади котрі охоплюють територію усієї області.

5. Основними проблемами сучасного адміністративно - територіального устрою виступає недостатня структурованість, відсутність класифікаційних маркерів АТО, питання із земельною впорядкованістю, скорочення бюджетних програм для локальних систем розселення, недостатня контрольованість процесів органами виконавчої влади та інші. Вирішення вище перерахованих проблем можливе шляхом удосконалення вимог до організації АТУ; структуризація органів управління АТО на різних рівнях.

6. Розглядаючи всі критерії котрі так чи інакше впливають на формування, розвиток та функціонування адміністративних установ ми окреслили два найважливіших - це критерій відстані та часу. На нашу думку, ці два критерії визначають територіальну доступність та можливість населення в задоволенні власних соціально - економічних потреб.

7. Згідно з тими самими рекомендаціями, а саме відстані та часу нами в розрізі територіальних громад Чернівецької області було досліджено та проаналізовано їх доцільність та ефективність. В результаті дослідження ми можемо зазначити, що в Чернівецькій області не всі територіальні громади є забезпеченими установами надання першочергових послуг обслуговування.

Відсутність таких установ спричиняє міграції, територіальної диспропорції, зміни в економічному розвитку окремих АТО.

Тому на основі вже цих досліджень попри незавершеність реформи децентралізації можна формувати пропозиції щодо її удосконалення шляхом об'єднання деяких територіальних громад, перерозподілу та розміщення важливих адміністративних закладів обслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алаєв Є.Б. Соціально – економічна географія. Понятійно – термінологічний словник. – М.: Мисль, 1983. – С. 217 – 218.
2. Атлас нового адміністративно – територіального устрою. Чернівецька область: Адміністративно – територіальний устрій: 2020. Київ – 2021. – С. 350 – 361.
3. Бізюк А.С. Коротка фізико – географічна та кліматична характеристика. Дипломний проект «Оцінка якості поверхневих вод Чернівецької області». Одеський державний екологічний університет: Одеса, 2017. – С. 9 - 19.
4. Блауберг І.В., Юдін Є.Г. Становлення та існування системного підходу. М.: Наука, 1973. – С. 271.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1469.
6. Географічний енциклопедичний словник. Поняття та терміни. М.: Советская энциклопедия, 1988. – С. 259.
7. Геренчук К.І. Природа Чернівецької області. Львів: Вища освіта. 1978. – С. 160.
8. Голик Й.М. Соціально - просторові зв'язки в системі розселення. Містобудування та територіальне планування. Ужгородський національний університет. Вип. 58. 2015. – С. 125 - 130.
9. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник: А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – С. 109 – 111.
10. Горлечко І.О. Суспільно-географічні принципи і напрями трансформації структури виробництва України. Укр. геогр. журн. – 1998. – № 1-2. – С. 17 - 23.
11. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно географічна концептуалізація: монографія, І. В. Гукалова. – К.: Інститут географії НАН України, 2009. – С. 346.
12. Давидович В.Г. Планировка городов и районов. Инженерно экономические основы. Изд. 2-е, В.Г. Давидович. – М.: Стройиздат, 1964. – С. 6, 10, 35.

- 13.Деякі питання створення госпітальних округів: Постанови КМ № 174 від 28.02.2023 - URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-2019-%D0%BF#Text> [дата звернення 16.10.2023].
- 14.Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / В.О. Джаман. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 6 – 21, 29 – 39, 97.
- 15.Доценко А. І. Напрями трансформації систем розселення у гіперурбанізованому регіоні / А. І. Доценко, Г. М. Заваріка // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний зб. наукових праць – Х.: ХНУ ім. В .Н. Каразіна, 2009. – Вип. 7. – С. 15 - 22.
- 16.Доценко А.І. Процеси трансформації розселення: суспільно географічний аспект. Економічна та соціальна географія: Наук. зб. / Ред. кол.: С.І. Ішук (відп. ред.) та ін. – К., 2005. – Вип. 56. – С. 50 - 57.
- 17.Доценко А.І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура. НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – К: Фенікс, 2010. – С. 12, 89 – 90, 275.
- 18.Доценко А.І. Регіональне розселення: проблеми та перспективи. НАН України, Рада по вивченню продукт. сил України. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 82, 103.
- 19.Доценко А.І. Територіальна організація розселення (теорія та практика: монографія). НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – К.: Фенікс, 2010. – С. 11, 208 .
- 20.Дьомін М.М., Сингаївська О.І. (2015). Об'єкти містобудування. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип.39: Містобудування - Київ, 2015. - С. 195 – 200.
- 21.Заблотовська Н.В., Левіцька І.В. Сучасні особливості формування та розвитку Хмельницької міжрайонної системи розселення. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 672-673: Географія. 2013. – С. 92 – 94.
- 22.Заблотовська Н.В., Лейберюк О.М. Територіальні відміни розселення населення у Чернівецькій області. Збірник наукових праць. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 672-673: Географія. – С. 89 - 91.

- 23.Заваріка Г. М. Суспільно-географічні аспекти трансформації розселення у високоурбанізованому регіоні (на прикладі Луганської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Заваріка Г. М.; КНУТШ. – Київ, 2011. – С. 20.
- 24.Заваріка Г.М. Трансформація розселення Луганської області: монографія / Г. М. Заваріка. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. – С. 14.
- 25.Заставецька, Л. Б. Географічні засади формування територіальних громад у агропромисловому регіоні. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія, (1). 2012. – С. 119 - 123.
- 26.Заставецька Л.Б., Заставецька О.В. Обласні територіальні спільності – основа формування і розвитку обласних систем розселення. Часопис соціально-економічної географії. – Харків, 2012. – Вип. 13 (2). – С. 67–76.
- 27.Заставецька Л.Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: [монографія]. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 16, 23 – 27, 130.
- 28.Івчук В., Гришкевич О. Суть реформи децентралізації та охорони здоров'я. Посібник розбудови між муніципального співробітництва на користь сталого розвитку локальної лікарняної мережі в умовах реформування охорони здається та децентралізації. Київ, 2020. - С. 6 - 16.
- 29.Інститут Громадського Суспільства. Концепція реформи АТУ України. (Проект). 2009 р. - URL - <https://www.csi.org.ua/activity/kontseptsiya-reformy-administratyvno-t/>
- 30.Кавунець, А. В., & Дорох, В. В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект). АВ Кавунець, ВВ Дорох-Вінниця, ФОП" Корзун ДЮ. 2016.
- 31.Ковальов С.А. Географія населення СРСР. Учеб. / С.А. Ковалёв, Н.А. Ковальская. – М.: МГУ, 1980. – С. 148, 174 – 175.
- 32.Костащук І.І. Історико – географічні особливості заселення території Чернівецької області. . Збірник наукових праць. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 616: Географія. – С. 75 - 80.

- 33.Косташук, І., & Ячнюк, М. Географічні особливості формування локальних систем розселення в умовах децентралізації (на прикладі Чернівецького району).2022. Věda a perspektivy, (7 (14)).
- 34.Корнус, О. Г. Наукові підходи до вивчення суспільно-географічних аспектів системи обслуговування населення. 2023. DOI <https://doi.org/10.32782/naturalspu/2023.2.3>
- 35.Кравцова Т.Г. Оцінка основних факторів трансформації розселення в контексті проблем удосконалення регіональної соціально-економічної політики 198 / Т.Г. Кравцова // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 2. – С. 6, 44, 34.
- 36.Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України: монографія. Чернівці: Рута, 2004. – С. 3.
- 37.Кубійда В.С. Історичні аспекти формування адміністративно-територіального устрою України. Адміністративно територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи: [монографія], 2009. Київ: Геопринт. С. 13 - 16.
- 38.Лейберюк О.М. Транспортна доступність населення до Центрів госпітальних округів (Конкретний аналіз на прикладі Чернівецької області). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні наук. Вип.7, 2017. - С. 62 - 68.
- 39.Маресте У. І., Нимик С.Я. Современная география: вопросы теории. Москва : Мысль, 1984.– С. 66.
- 40.Марченко Г.В. Оцінка параметрів територіальної структури розселення як елемент оптимізації демографічних процесів. Проблеми демографічної політики в соціалістичному суспільстві. – К.: РВПС України, 1982. – С. 163-169.
- 41.Mandal R.B. Systems of rural settlements in developing countries / R.B. Mandal. – Concept publishing company New Delhi, 1989. – P. 2.

- 42.Нимик С.Я. Добре економічне районування та вивчення міських поселень.Географія. – Тарту: видавництво ТГУ, 1969. – Том XVI. – Вип. 237. – С. 92.
- 43.Неліпа К.Г. Ієрархічні рівні регіональних систем розселення / К.Г. Неліпа // Регіон-2017: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м.Харків, 20-21 квітня 2017 р.) / гол. ред. колегії Л.М. Нємець. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2017. – С. 47-50.
- 44.Неліпа К.Г. Поняття трансформації регіональних систем розселення / К.Г. Неліпа // Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє: тези Наук.-практ. Інтернет-конф. (3 березня 2017 р.) – К.: КНЕУ, 2017. – С. 26 - 29.
- 45.Неліпа К.Г. Система розселення як об'єкт суспільно-географічних досліджень / К.Г. Неліпа // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 5-6 жовтня 2017 р./ [За загальною редакцією І. Пилипенка, Д. Мальчикової] – Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2017. – С. 173 - 175.
- 46.NPC National Development Plan Vision 2030. Chapter 8 Transforming Human Settlements. - URL - <http://www.stellenboschheritage.co.za/wp>
- 47.Олійник Я. Б. Географія: Україна і світ. – 2-ге вид. / Я. Б. Олійник, П. Г. Щищенко, А. В. Степаненко, П. О. Масляк. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – С. 192.
- 48.Пашенко В.М. Землезнавство. Книга перша. Методологія природничого географічних наук . – К.: СП «Інтертехнодрук», 2000. – С. 320.
- 49.Пістун М. Д. Сучасні проблеми регіонального розвитку: навчальний посібник / М. Д. Пістун, А. Л. Мельничук. – 3-тє доп. вид. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – С. 151.
- 50.Пітюренко Ю.І. Розвиток міст і міське розселення в Українській РСР. (Особливості розвитку і розміщення, типологія, територіальні системи і перспективи) – К.: Наукова думка, 1972. – С. 28 – 29, 41.

- 51.Подольська Є.А. Соціологія: 100 питань-100 відповідей / Є.А. Подольська, Т.В. Подольська. – К.: ІНКОС, 2009. – С. 206, 143.
- 52.Покшишевский В.В. Население и география / В.В. Покшишевский. – М.: Мысль, 1978. – С. 316.
- 53.Полторах, А. С. Організація соціально-економічного розвитку територіальних громад. 2022 DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V33\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V33(2022)-12)
- 54.Поручинський В. Тенденції трансформаційних процесів регіональних систем розселення / В. Поручинський, І. Поручинська, А. Слащук, Я. Сосницька // Українська географія: сучасні виклики. Зб. наук. праць у 3-х т. – К.: Прінт-Сервіс, 2016. – Т.ІІ. – С. 257 – 258.
- 55.Поручинський В.І. Теоретичні засади розселення населення. Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки. – С, 2014. – № 11 (288). – С. 89 - 94.
- 56.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України від 01.07.2022 №2347 – IX . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#n8>
- 57.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України від 01.07.2022 №2347 – IX - URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#n8>
- 58.Постанова Верховної Ради України Про утворення та ліквідацію районів № 807 – IX. (2020) URL - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
- 59.Про затвердження Положення про освітній округ: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 777-2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF#Text>
- 60.Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади : Наказ Мінрегіон України № 75 від 30.03.2016 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16#n8> (дата звернення: 01.05.2023)

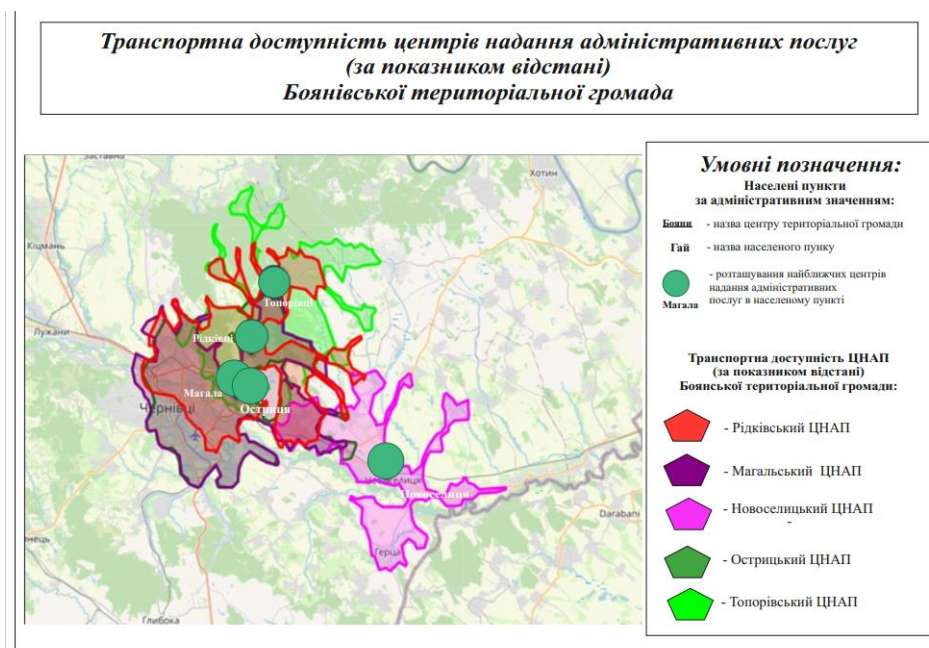
- 61.Про схвалення методичних рекомендацій щодо критеріїв територіальної доступності центру надання адміністративних послуг, включаючи його територіальні підрозділи та віддалені (у тому числі пересувні) робочі місця адміністраторів. (2021). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2021-%D1%80#Text>
- 62.Rykiel Z. Development of regional settlement systems and a role of spatial barriers / Z. Rykiel // Lurralde: investigación y espacio. – Instituto Geográfico Vasco, 1981. – N.4. URL : <http://www.ingeba.org/lurralde/lurranet/lur04/ryki04/04ryki.htm>
- 63.Станковська Ю.Е. Соціально – просторові зв'язки в системі розселення Чернівецької області. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Географічний факультет. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 25–27 квітня 2023 р. - С. 159 - 160.
- 64.Станковська Ю.Е. Стан та перспективи дослідження регіону Періодизація та геохронологічні рамки плейстоцену. / «Порівняльна характеристика видового складу пізньопалеолітичних місцезнаходжень Середнього Придністров'я та Верхнього Попруття (за фауною великих ссавців)»./ Курсова робота. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. – С. 6 – 10.
- 65.Статистичний збірник «Населення Чернівецької області за 2020 рік». Адміністративно-територіальні зміни в області за 2020 рік. Головне управління статистики у Чернівецькій області. Чернівці , 2020. - С. 15 – 17.
- 66.Тимчук Н.Ф. Місто і район: регулювання комплексного розвитку. М.: Економіка. 1980. – С. 232.
- 67.Топчієв О.Г. Основи суспільної географії / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – С.303.
- 68.Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. — Одеса: Астропринт, 2005. — С. 632.
- 69.Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» (Із змінами,

внесеними згідно із Законом № 4865-VI (4865-17) від 24.05.2012. URL :
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1654-10>

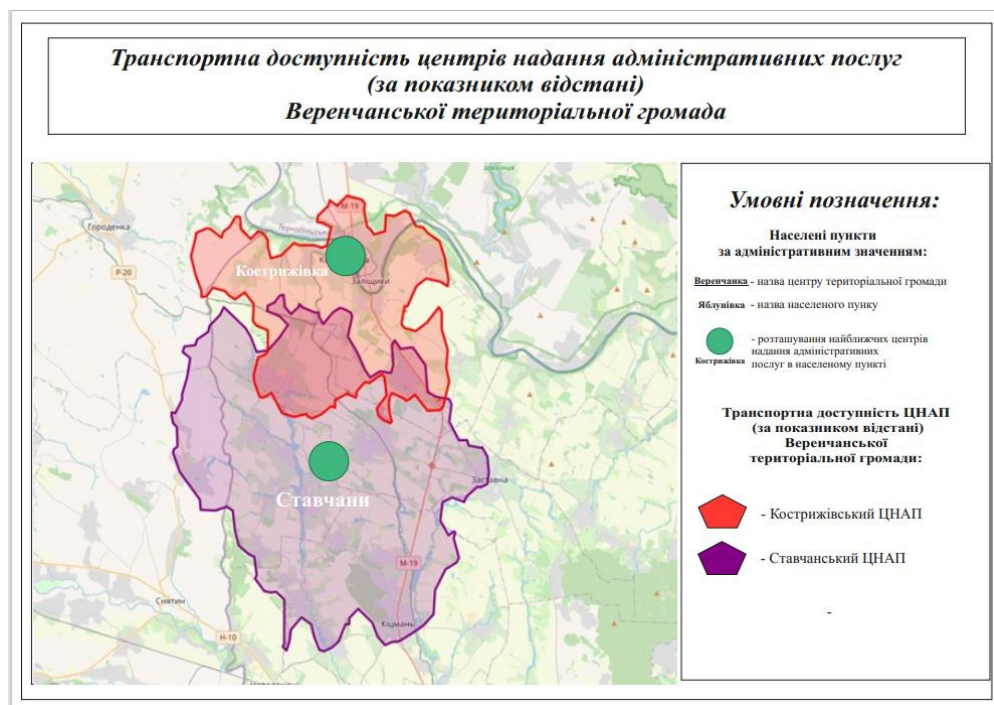
- 70.Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. – С. 744.
- 71.Федій О.А. Територіальна структура сільського розселення полтавської області. – Полтава: Український географічний журнал - 2016, № 3. – С. 44 – 49.
- 72.Хорєв Б.С. Проблеми міст. М.: Мысль, 1975. – С. 4, 164.
- 73.Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. – С. 277.
- 74.Яворська В.В., Калетинська А.Є. Методологічні аспекти історико-географічного вивчення розселення населення. Вісник Одеського національного університету. Серія: Географічні та геологічні науки. – Одеса: «Одеський національний університет», 2012. – Т. 17, Вип. 2. – С. 116 – 120.
- 75.Яворська В. В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні: монографія / В. В. Яворська. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – С. 384.

ДОДАТКИ

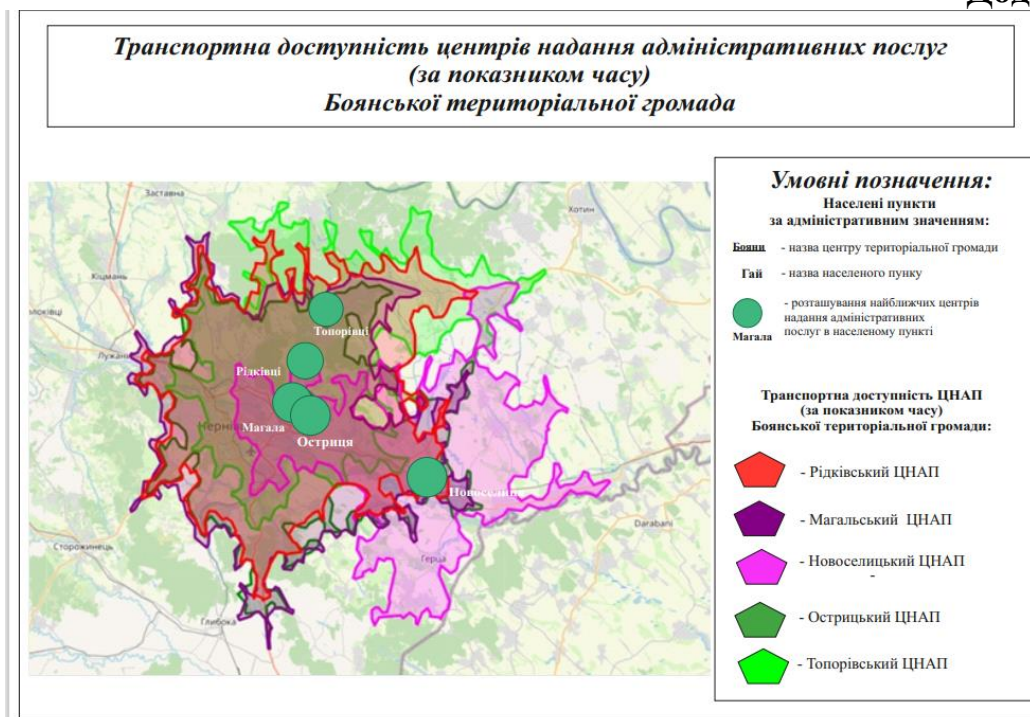
Додаток 1

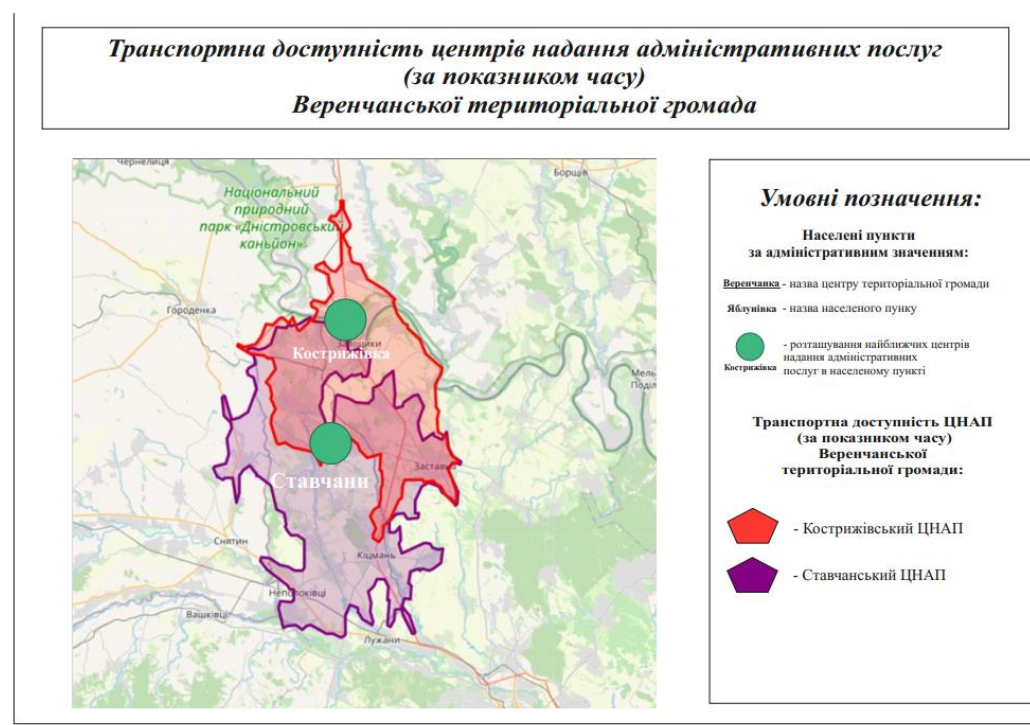
Рис. 3.4. Транспортна доступність Боянівської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

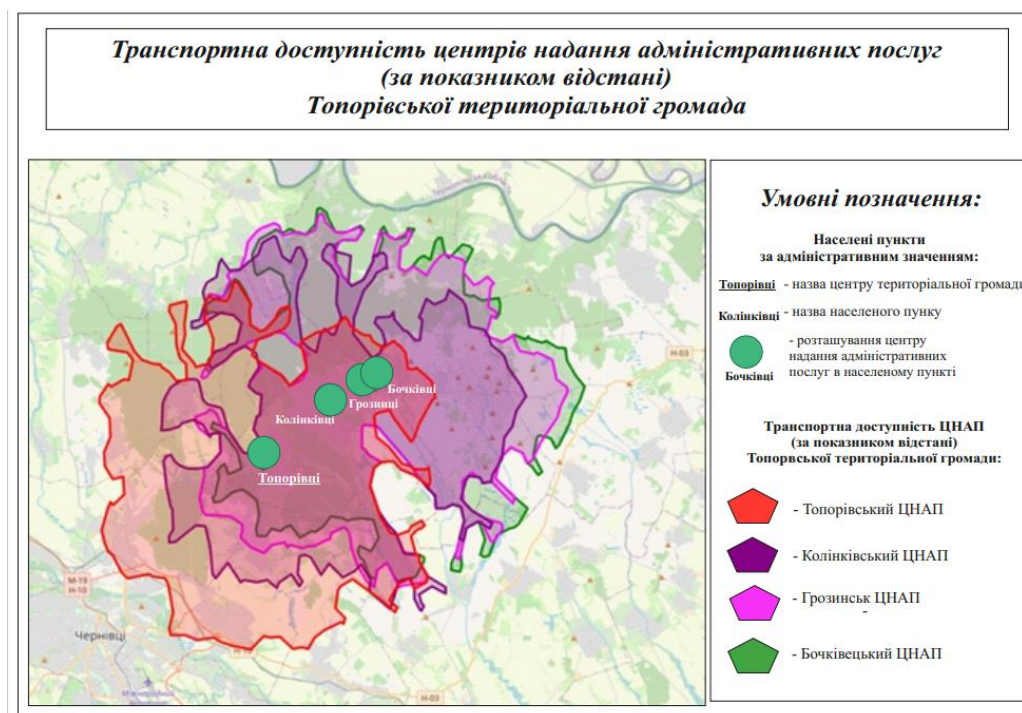
Рис. 3.5. Транспортна доступність Веренчанської територіальної центрів громади надання адміністративних послуг (за показником відстані)

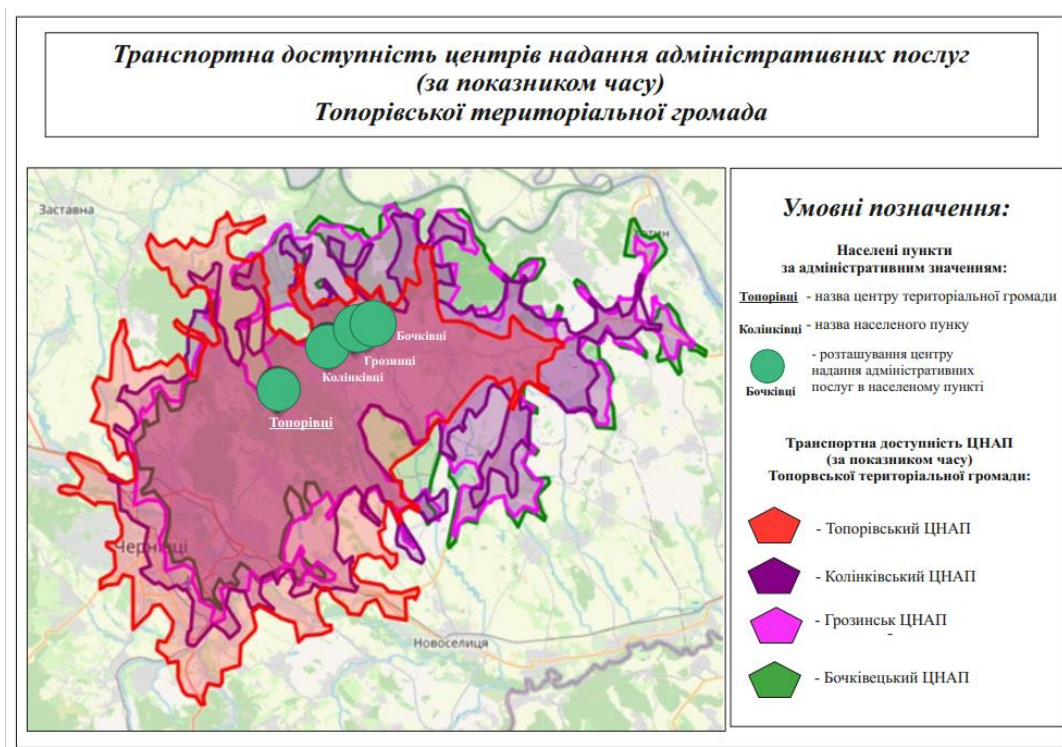
Рис. 3.6. Транспортна доступність Боянської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

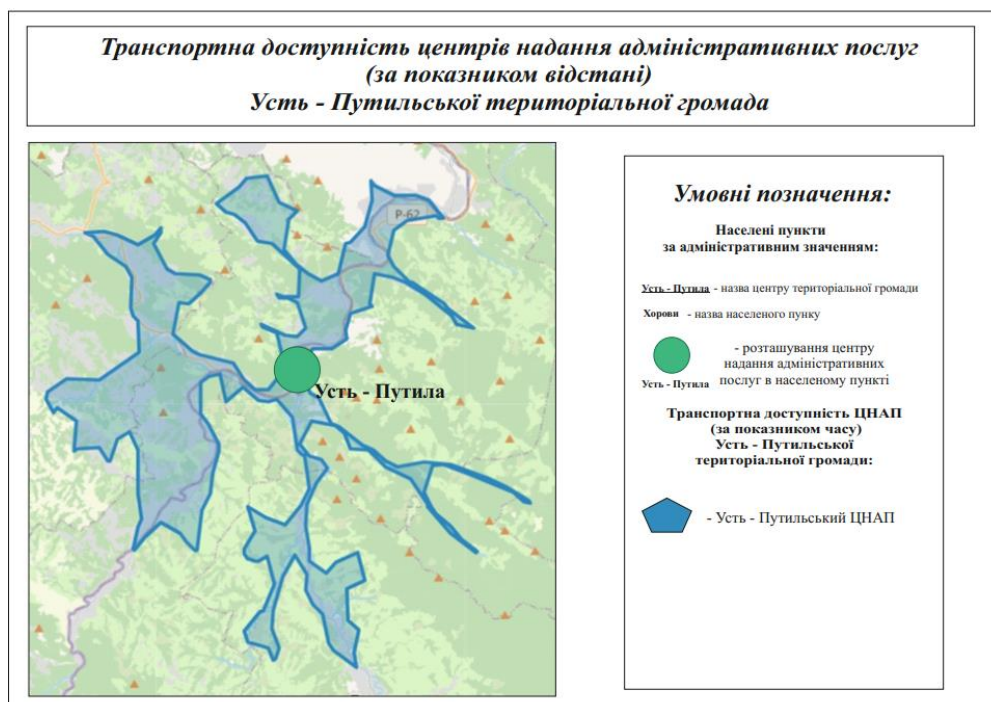
Рис. 3.7. Транспортна доступність Веренчанської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

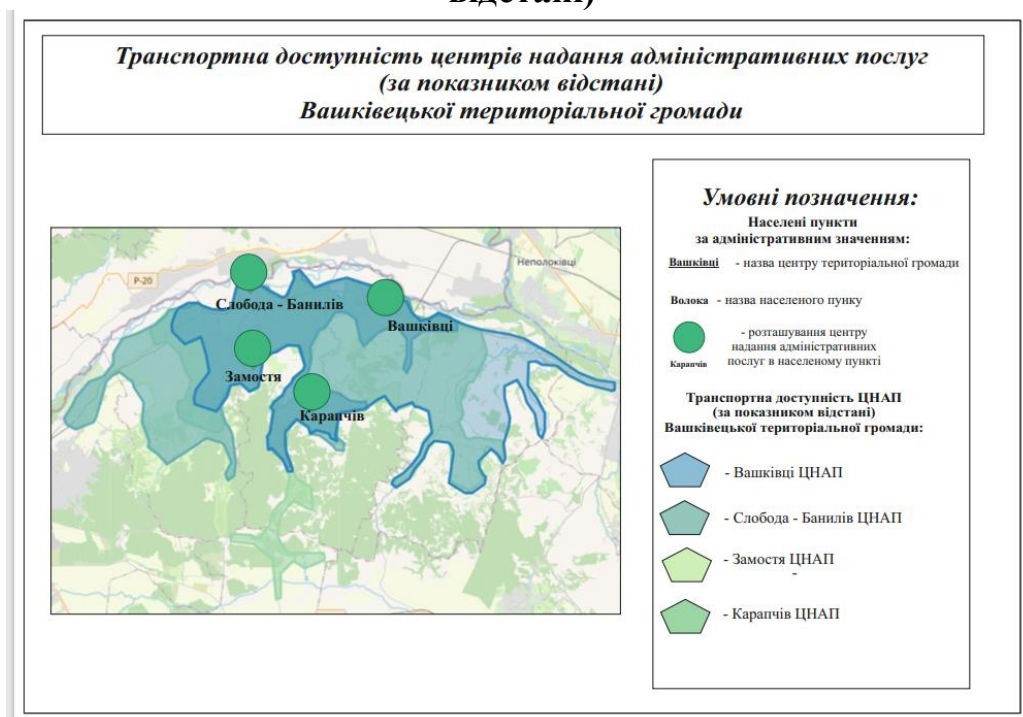
Рис. 3.8. Транспортна доступність Топорівської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

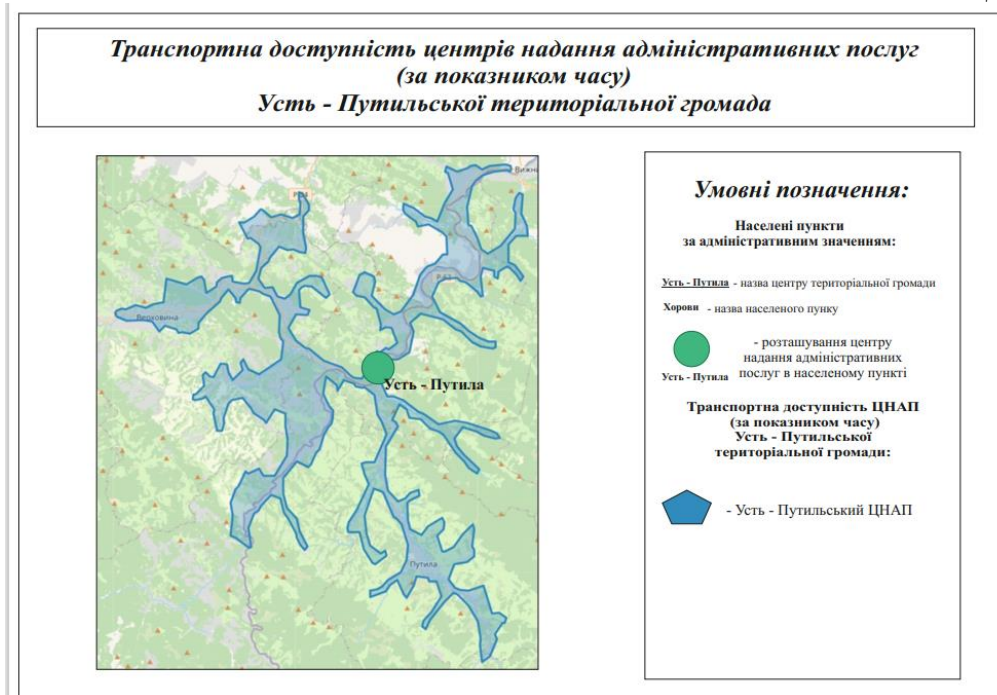
Рис. 3.9. Транспортна доступність Топорівської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

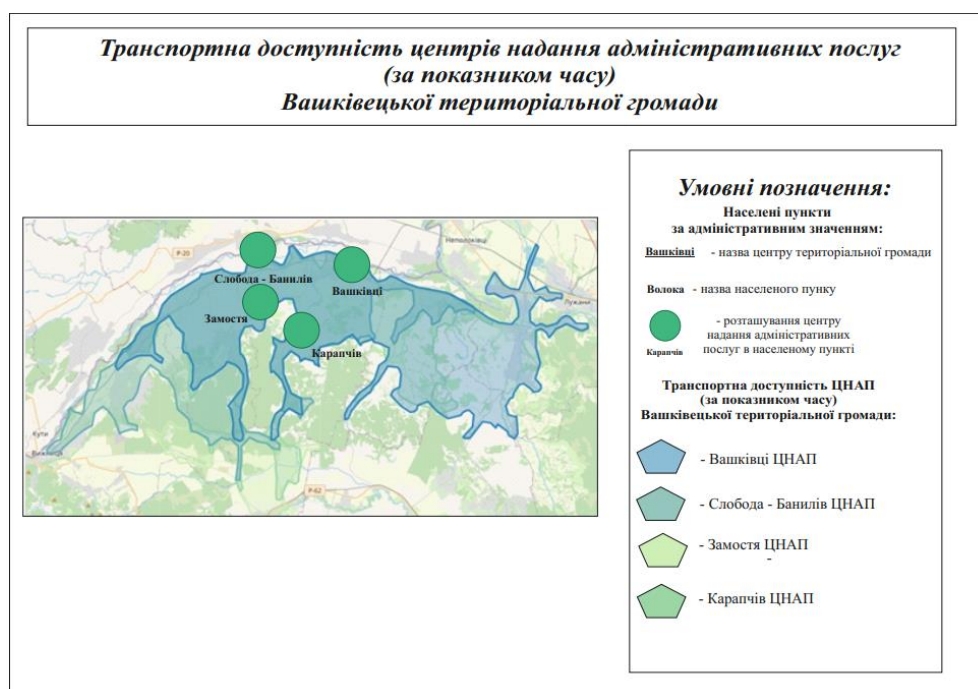
Рис. 3.11. Транспортна доступність Усть – Путильської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

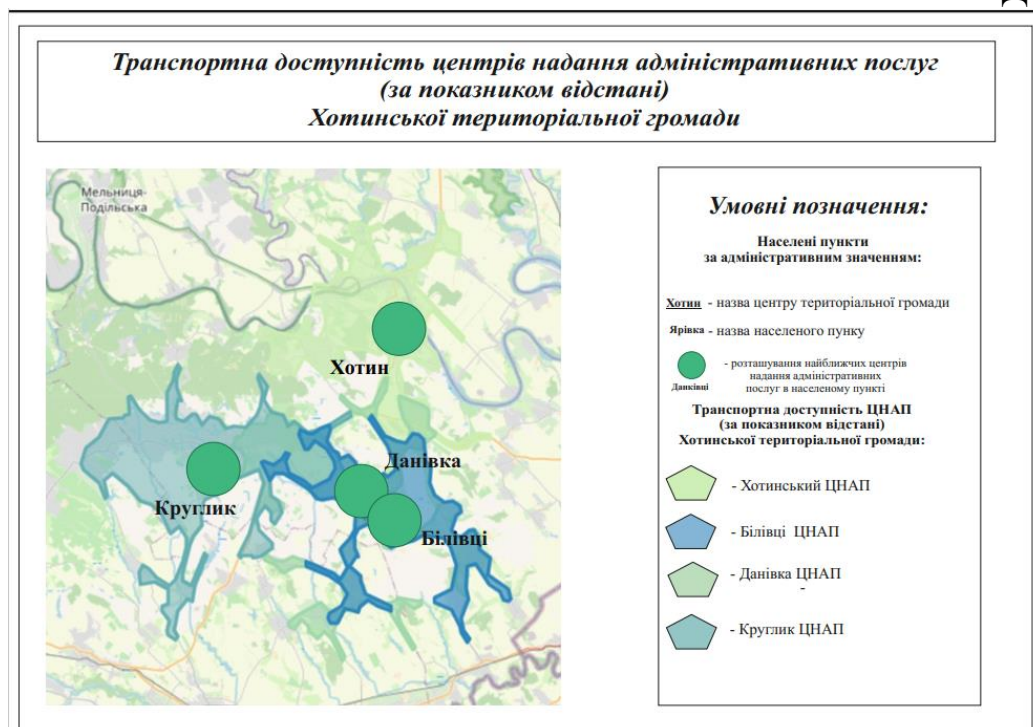
Рис. 3.12. Транспортна доступність Вашківецької територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

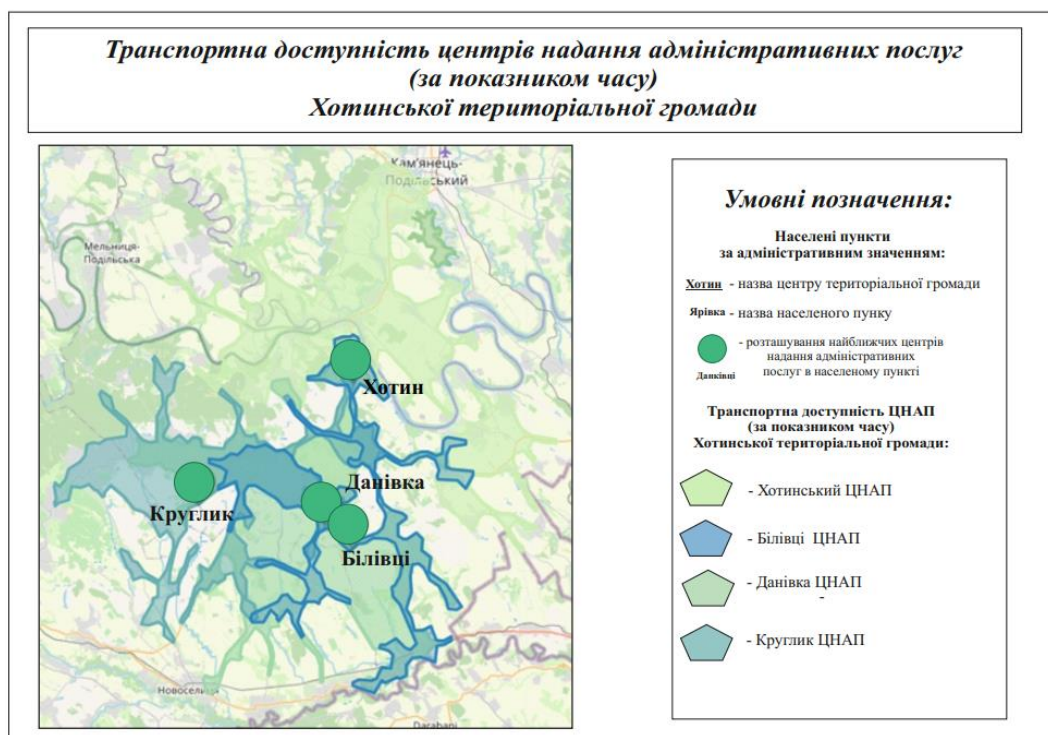
Рис. 3.13. Транспортна доступність Усть – Путильської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

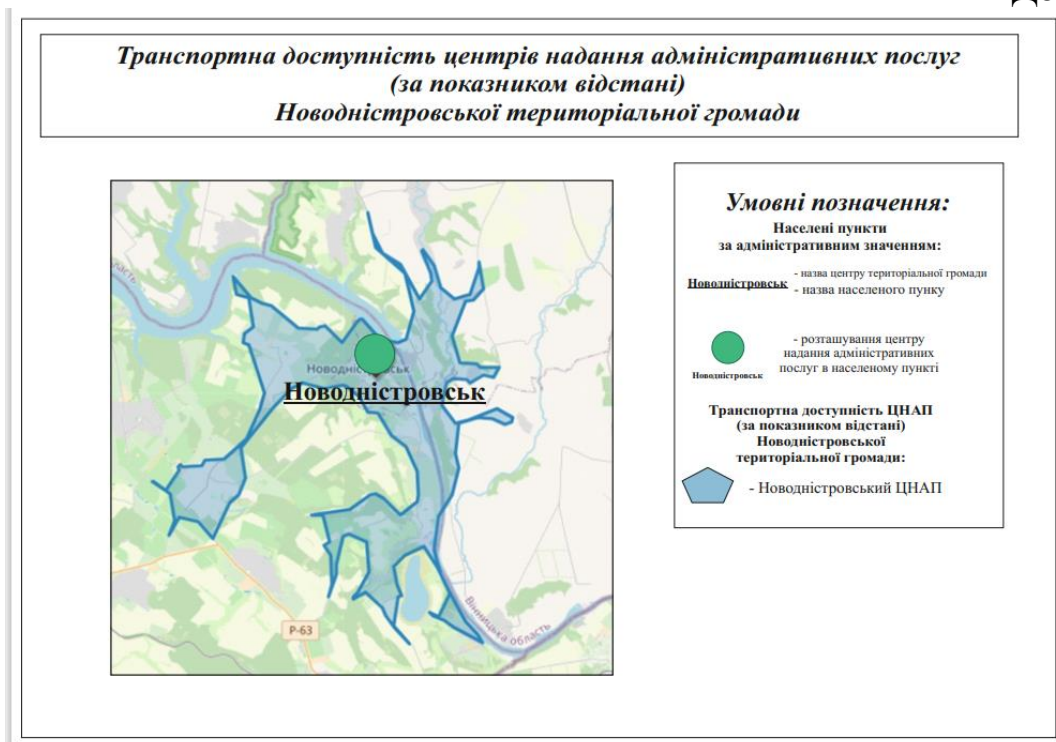
Рис. 3.14. Транспортна доступність Вашківецької територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

Рис. 3.16. Транспортна доступність Хотинської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

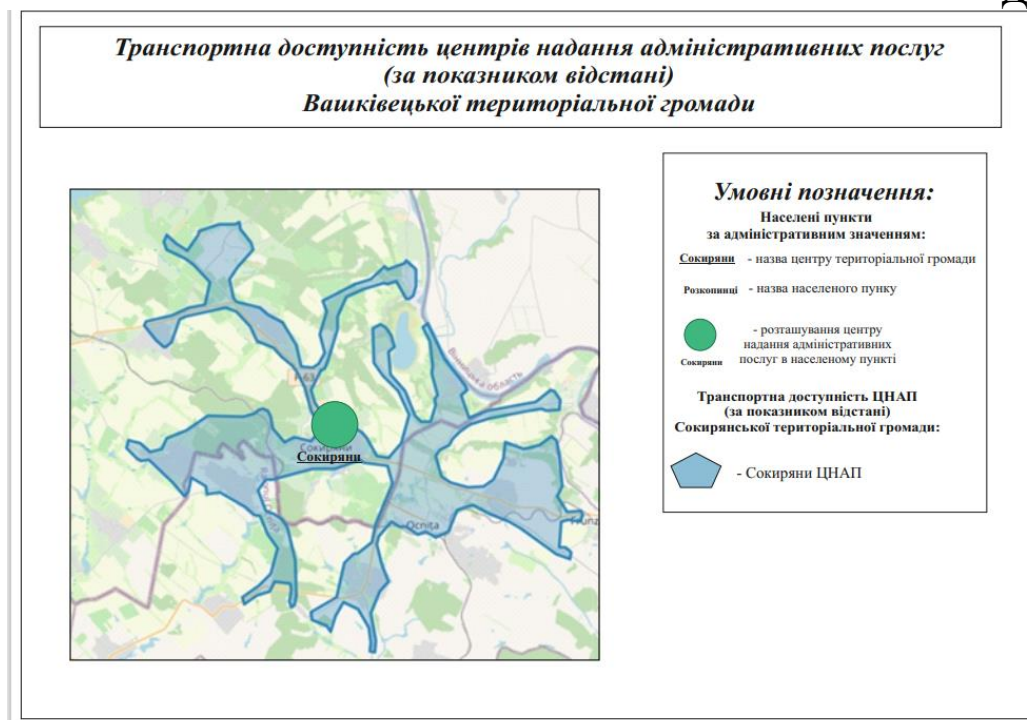
Рис. 3.17. Транспортна доступність Хотинської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

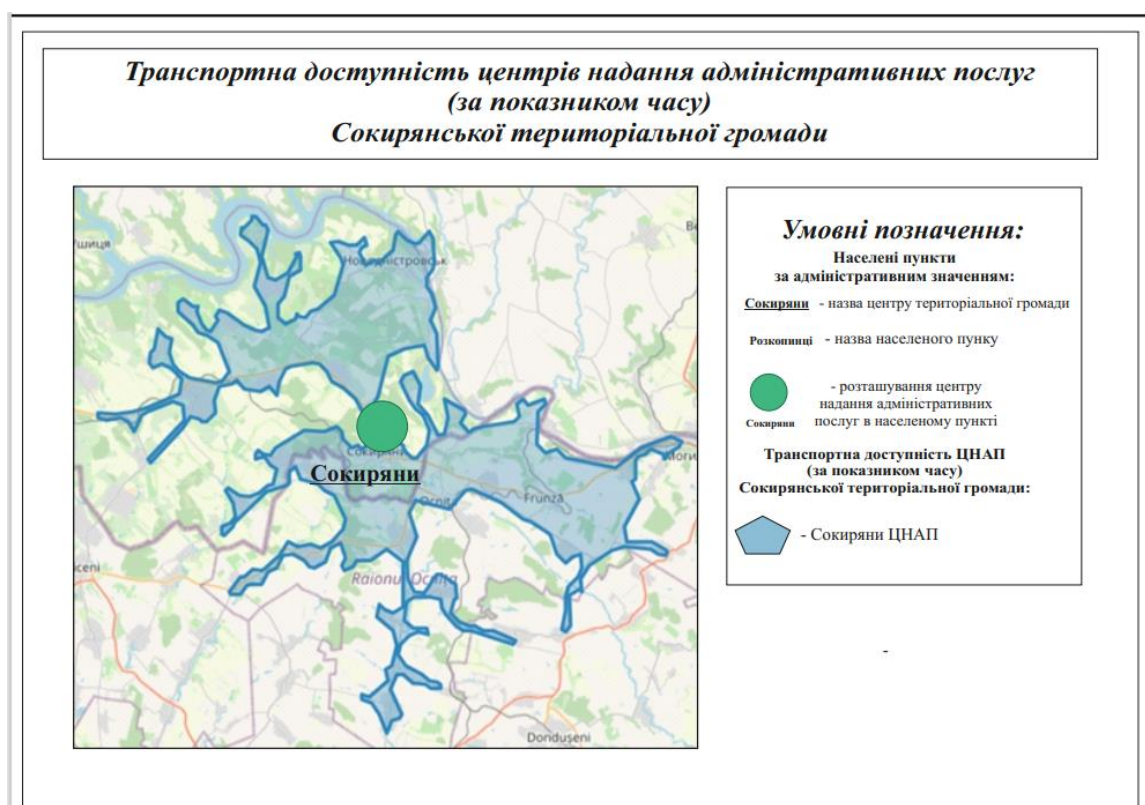
Рис. 3.19. Транспортна доступність Новодністровської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

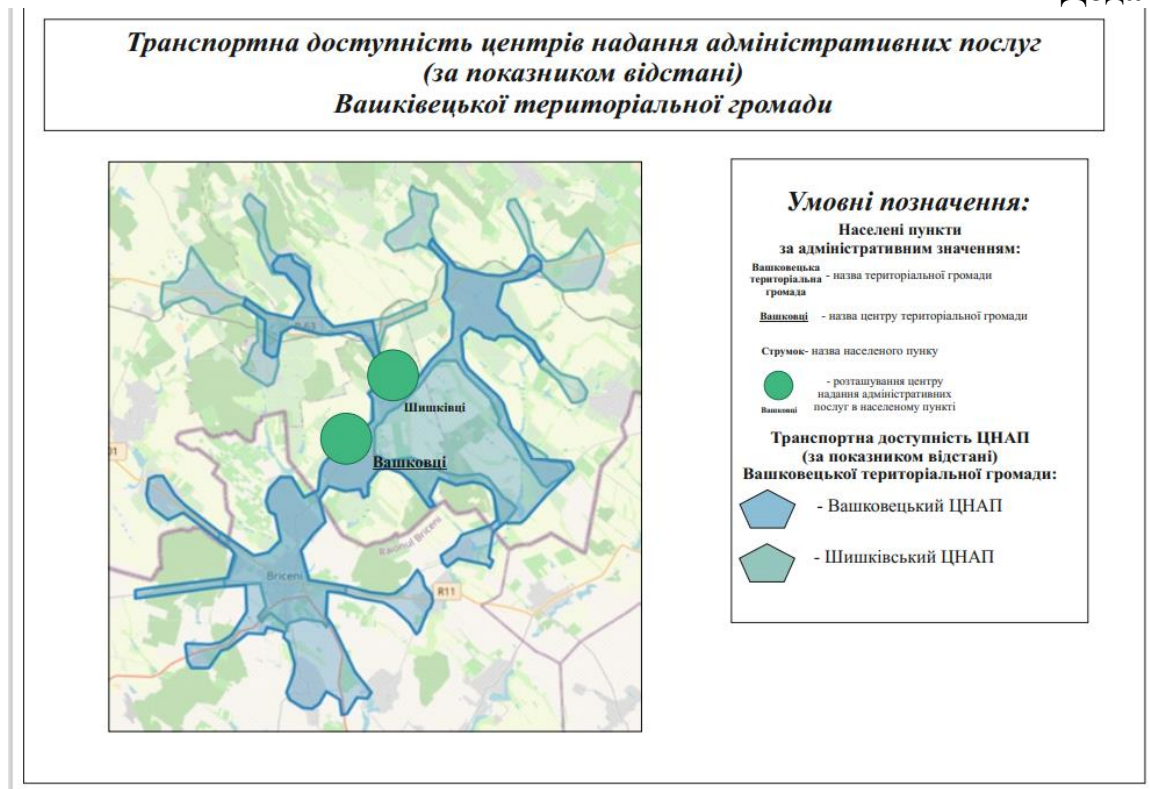
Рис. 3.20. Транспортна доступність Новодністровської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

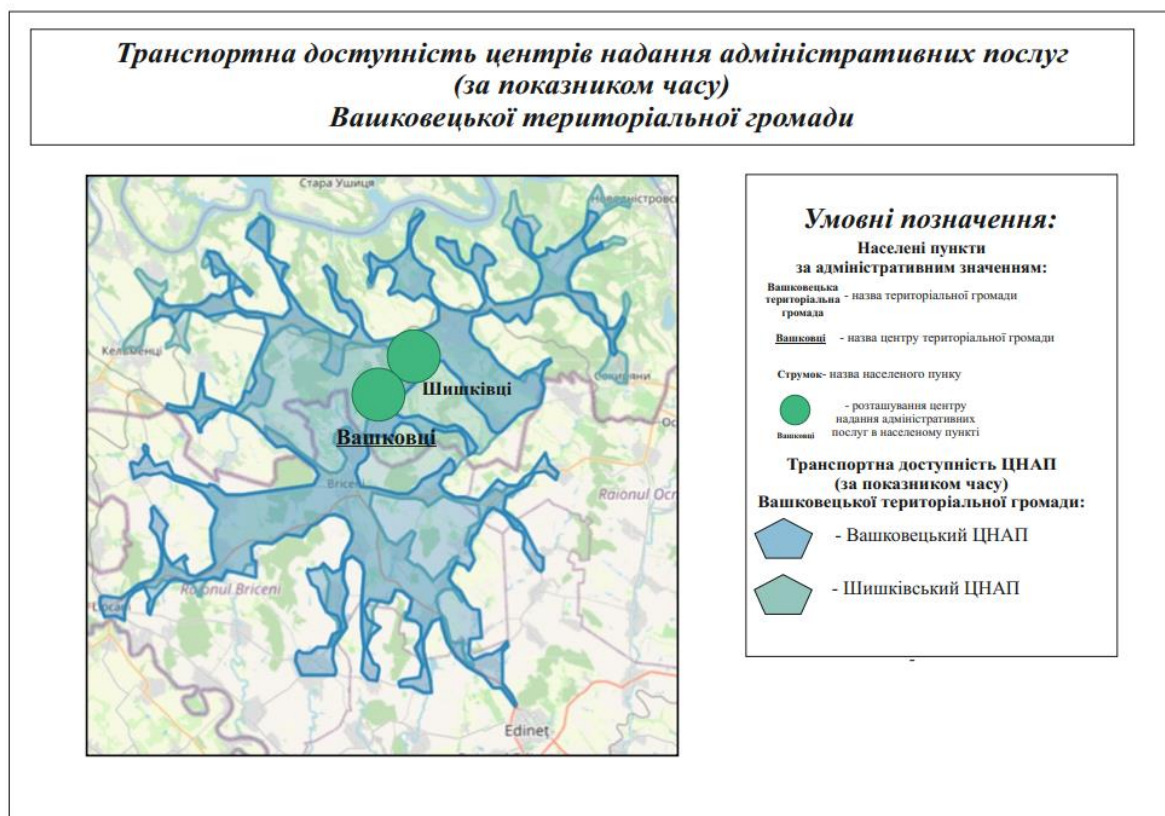
Рис. 3.22. Транспортна доступність Сокирянської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

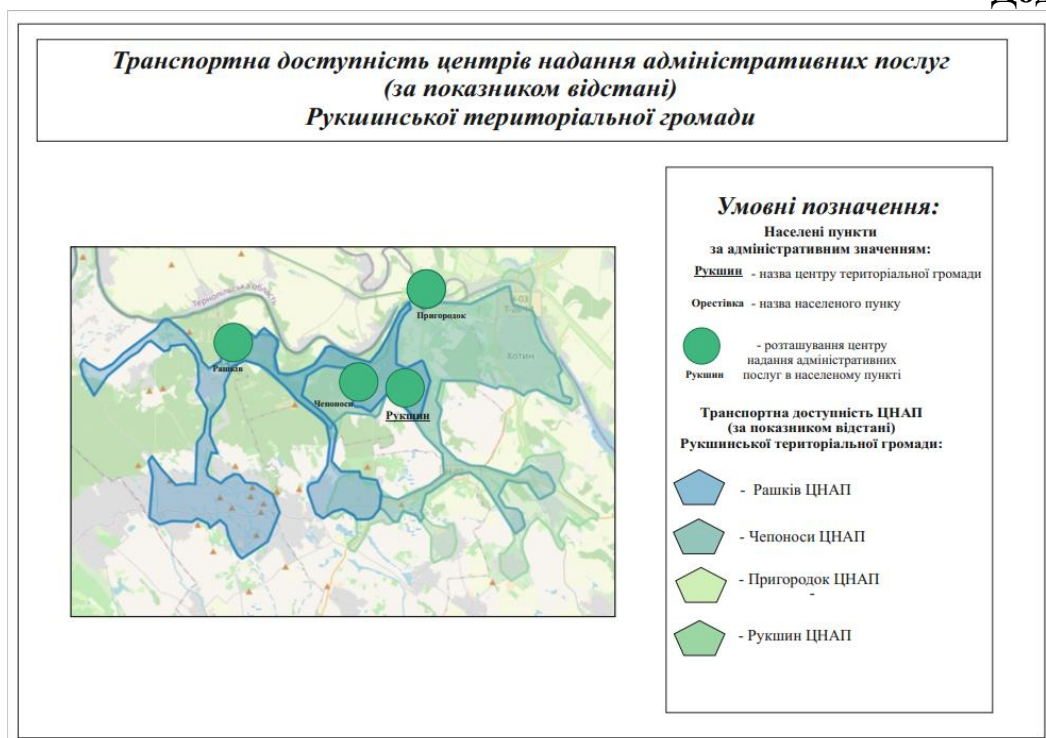
Рис. 3.23. Транспортна доступність Сокирянської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

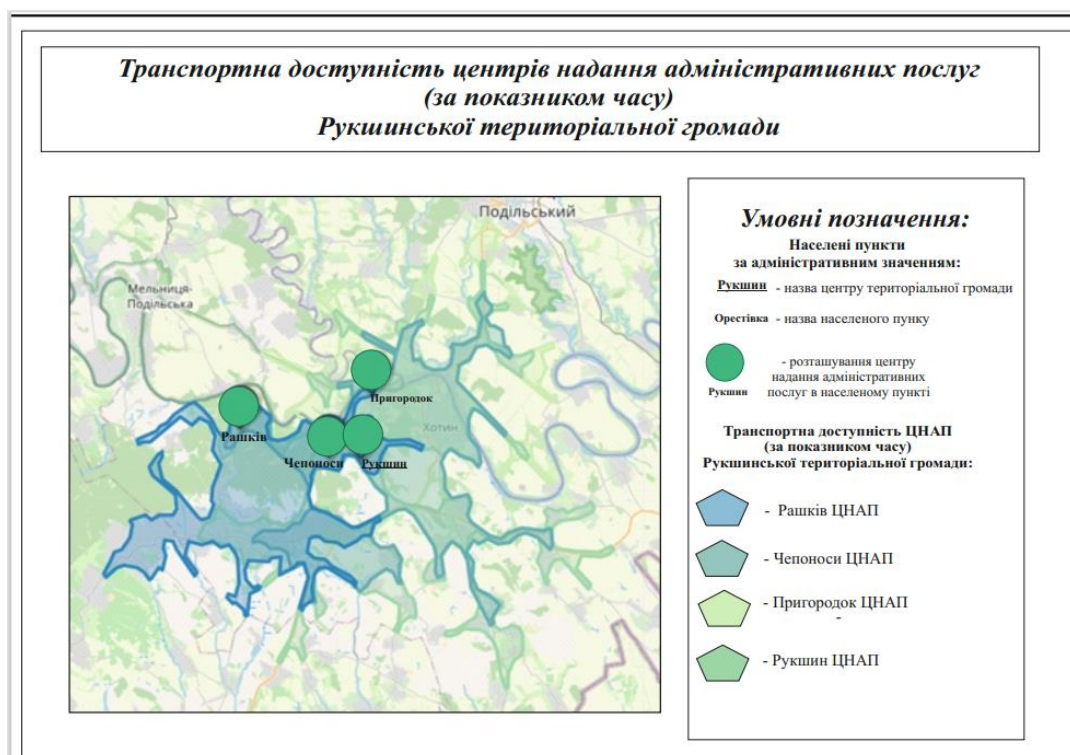
Рис. 3.25. Транспортна доступність Вашківецької територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

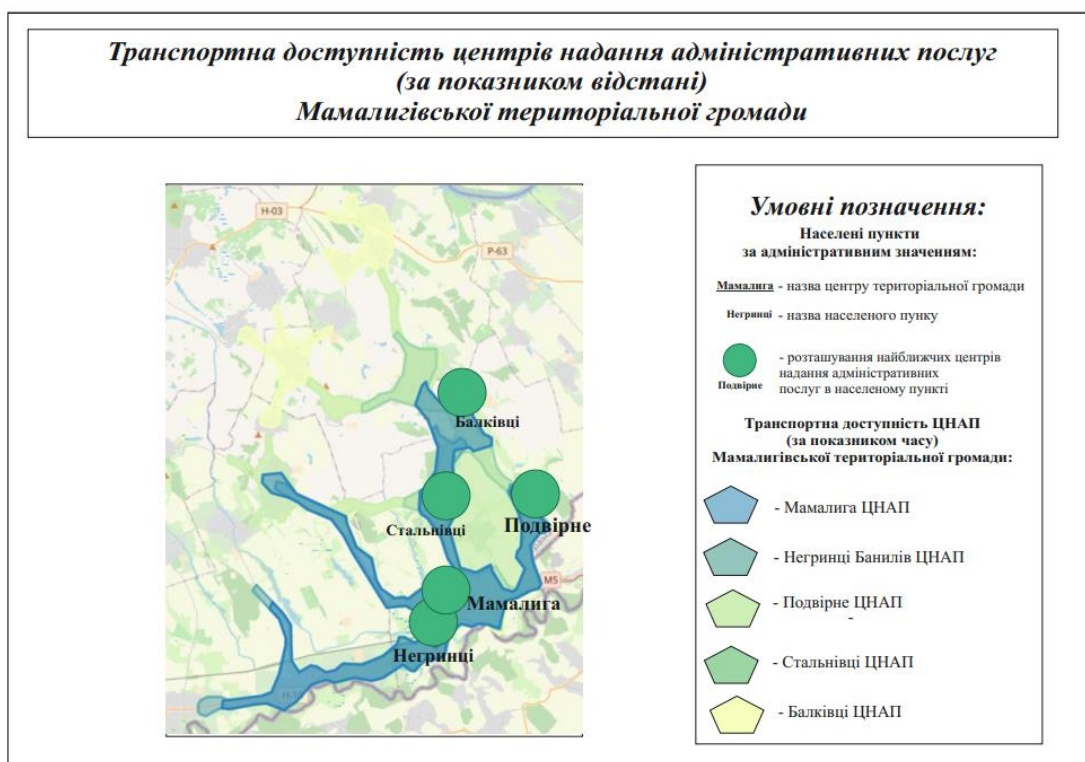
Рис. 3.26. Транспортна доступність Вашківецької територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

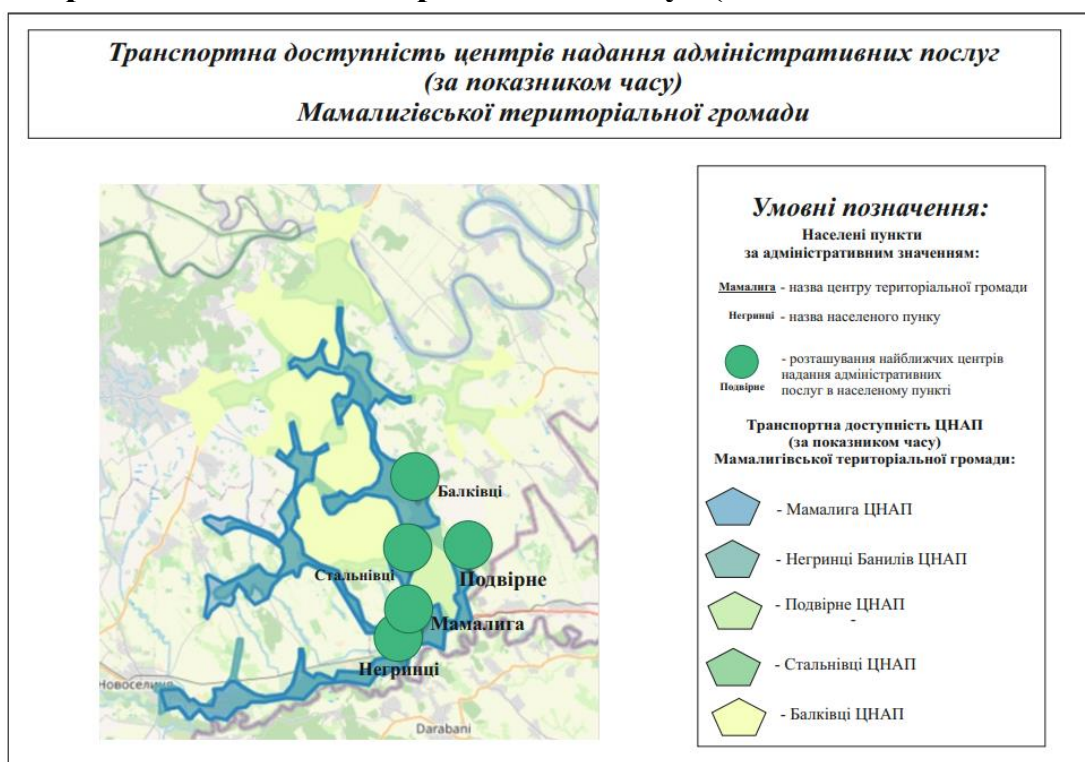
Рис. 3.28. Транспортна доступність Рукшинської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

Рис. 3.29. Транспортна доступність Рукшинської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)

Рис. 3.31. Транспортна доступність Мамалигівської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником відстані)

Рис. 3.32. Транспортна доступність Мамалигівської територіальної громади центрів надання адміністративних послуг (за показником часу)